

**FIGHT
AGAINST
TRAFFICKING**
in human beings

ICMPD
International Centre for
Migration Policy Development

Trgovina ljudima

(pravni, kriminalistički i psihološki aspekti)

Priručnik za osnovnu policijsku obuku u Bosni i Hercegovini

TRGOVINA LJUDIMA

(pravni, kriminalistički i
psihološki aspekti)

Priručnik za
osnovnu policijsku obuku
u Bosni i Hercegovini

Banja Luka – Mostar – Sarajevo
2015.

Ova publikacija je izrađena u okviru projekta „Borba protiv trgovine ljudima i organizovanog kriminala“, koji finansira Evropska komisija, a provodi ICMPD u saradnji sa EF i FIIAPP.

Publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora Eldana Mujanovića i Elmedina Muratbegovića i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stajališta Evropske unije, kao ni stajališta ICMPD-a.

This manual has been elaborated in the framework of the project “Fight against Trafficking in Human Beings and Organised Crime” funded by the European Union and implemented by ICMPD in cooperation with Expertise France and FIIAPP. This manual has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the authors and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or ICMPD.

Autori:

Eldan Mujanović

Elmedin Muratbegović

Saradnici na izradi materijala:

Taib Spahić

Boris Ivanović

Mile Šikman

Izradi ovog Priručnika doprinijeli su zaposleni na policijskim akademijama u Bosni i Hercegovini.

Za izdavača:

International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)

Gonzagagasse 1

A-1010 Vienna

Austria

www.icmpd.org

Copyright:

International Centre for Migration Policy Development

Austria, 2015

Sva prava zadržana od strane ICMPD. Zabranjeno je umnožavanje, kopiranje ili prijenos u bilo kojem obliku ili sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili pohranu dijela ili cijele publikacije bez prethodne saglasnosti nosioca autoriskih prava.

Prelom:

Poeta Plsta d.o.o.

Štampa:

TopDog d.o.o.

ISBN: 978-3-902880-33-8

ISBN: 978-3-902880-34-5

1.

PRVI SAT NASTAVE

POJAM I POJAVNI OBlici TRGOVINE LJUDIMA

1.1. Pojam i pojavni oblici trgovine ljudima

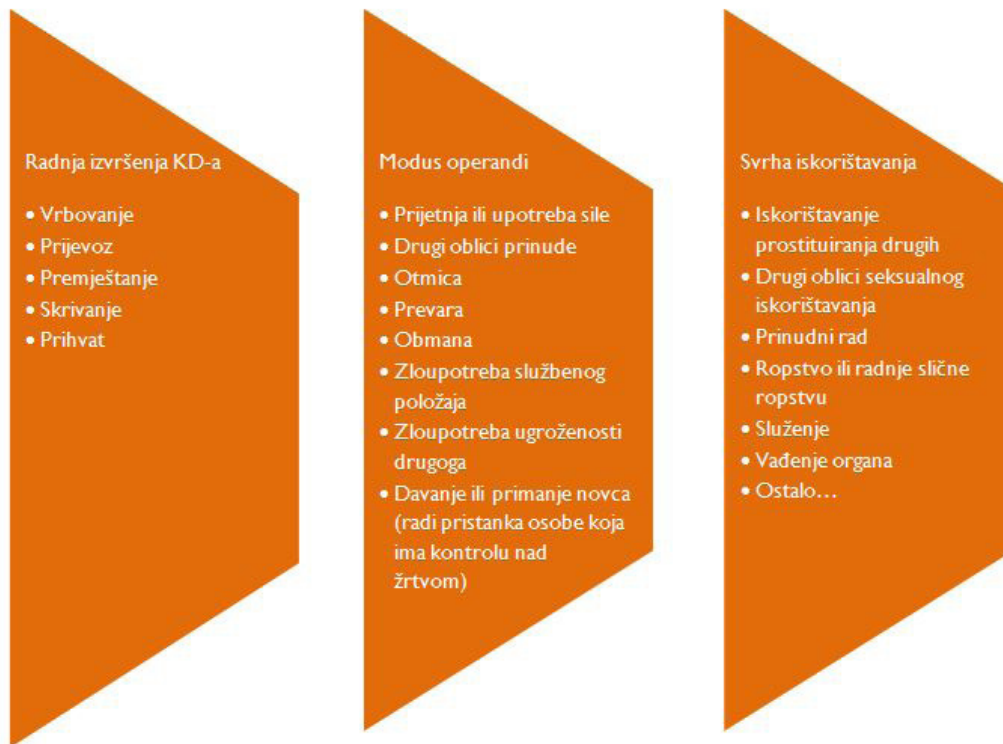
Trgovina ljudima predstavlja fenomen koji "baštini" dugu tradiciju u razvoju civilizacije. Ako bismo je vezali za neki zdravorazumski pojam u historiji, kojim bismo u najvjernijem obliku objasnili samu suštinu onda bismo zasigurno krenuli od objašnjenja da je to fenomen koji u prenesenom smislu riječi tretira problem ropskog položaja ljudi. Međutim, teško se zadržati na ovoj analogiji. Historija trgovine ljudima seže daleko u prošlost, u period robovlasništva, kada su ljudi držani u društvenom ili pravnom statusu roba, s oduzetim ljudskim pravima, i u vlasništvu druge osobe ili zajednice. Za potrebe ovog priručnika, koristit ćemo, u neku ruku, izvedbenu definiciju trgovine ljudima, koja će na najbolji način poslužiti za kasniju razradu ovog fenomena. Tako bismo mogli zaključiti da trgovina ljudima (najčešće ženama i djecom), u svom biću krivičnog djela, obuhvata radnje regrutiranja, transporta, transfera, skrivanja, odnosno pružanja utočišta ili prihvata osoba. S druge strane, radnja izvršenja obuhvata prinudu, prijetnju ili upotrebu sile u svrhu stvaranja straha kao osnovnog generatora ove pojave. Svakako, radnja izvršenja u velikom broju slučajeva je proširena i na otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti ljudi, kako bi se stvorio zavisnički odnos s "eksploatatorom".

Ovo nije rijetka pojava i mora biti evidentirana, stoga za potrebe ovog priručnika trebamo posebno naglasiti pojmove davanja ili primanja novca/beneficija za dobijanje pristanka osobe, koja ima kontrolu nad nekom drugom osobom, a sve u svrhu eksploatacije. Sve ove radnje su, najčešće, kumulativno uključene u savremene oblike trgovine ljudima, koje ćemo u ovom Priručniku rasvijetliti sa aspekta etiologije (uzroci), fenomenologije (oblici) ali i načina otkrivanja i razjašnjavanja slučajeva (heuristička kriminalistika) te na kraju i dokazivanja istih (silogistička kriminalistika).

Naravno, fenomen "trgovine ljudima" i ne bi bio tako opasan da se ne mijenja brzo i da ne poprima nove oblike. Širenje i ekspanzija ovog problema doprinijela je i tome da se forma iskorištavanja ljudi nije ograničila samo na seksualnu eksploataciju i prinudni rad. U novije vrijeme ona dobija noviju formu oličenu u uzimanju ljudskih organa, iskorištavanju ljudi u pornografiji i ostalim oblicima rastuće "seks industrije", kao i kroz druge oblike ropskog rada. Posebno je zabrinjavajući trend to što su žrtve uglavnom djeca, uglavnom djevojčice, a sve češće i dječaci. Žrtve su sve mlađe dobi, čime ovaj problem postaje složeniji i problematičniji u odnosu na kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, osiguravanje odgovarajuće zaštite prije svega djeci i maloljetnicima, ali i ostalim marginiliziranim grupama stanovništva (stranci, izbjeglice, imigranti, manjine i dr.) (Wooditch, 2012).

S obzirom da je problem trgovine ljudima veoma kompleksan, često dolazi do grešaka u identifikovanju potencijalne žrtve. Bitno je napraviti razliku između trgovine ljudima i ilegalne migracije, jer se priroda pomoći i zaštite za žrtve trgovine razlikuje od one koja se pruža ovim žrtvama. Također je bitno da svi profesionalci koji učestvuju u borbi protiv trgovine ljudima znaju razliku između prostitucije i trgovine ljudima (Di Nicola, 2009).

Protokolom o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno žena i djece (Protokol iz Palermo), uz Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (UNTOC) propisuje se, u 2003. godini, složena definicija trgovine ljudima. Ova definicija, data u Protokolu iz Palermo, vrlo je detaljna i višeslojna, kako bi obuhvatila promjenljivu prirodu trgovine s obzirom na profil žrtava i modus operandi počinitelja. U novijem regionalnom pristupu, Konvencijom Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima proširuje se zaštita iz Protokola iz Palermo, tako da obuhvata unutarnju trgovinu ljudima. Međunarodnim standardima jasno se propisuje da je trgovina ljudima kršenje međunarodnih normi, te obavezuju države članice da poduzimaju efikasne mjere krivičnog gonjenja počinitelja, mjere zaštite žrtve i preventivne mjere. (Vidjeti više: Slika 1).

Slika 1 – Matrica elemenata krivičnog djela "trgovina ljudima" (Protokol iz Palermo i Evropska konvencija)

Prema odredbama Protokola, "trgovina ljudima" predstavlja i propisana je kao kršenje međunarodnog prava, a njeni konstitutivni elementi propisani su u relevantnim međunarodnim instrumentima. Važno je napomenuti da eksploatacija obuhvata, u najkraćem objašnjenju, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropki položaj ili uklanjanje organa. Vrlo značajna stavka ove definicije je i činjenica pozivanja na odredbu Konvencije o pravima djeteta, prema kojoj je "dijete" bilo koja osoba mlađa od osamnaest godina.

1.2. Trenutno stanje i trendovi trgovine ljudima

Globalno, trgovina ljudima, tokom proteklih decenija, privlači sve veću pažnju jer dobija nove forme, mijenja svoju strukturu i karakteristike i poprima sve veće razmjere. Trgovina ljudima je zato postala predmet mnogih istraživanja, naučnih i stručnih debata i kampanja, privlačeći pažnju političkih struktura

na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Globalizacija, ekonomska kriza, političke nestabilnosti, konflikti, društvene nejednakosti, razvoj tržišne ekonomije, rodna diskriminacija, kao i širi procesi socijalne transformacije tokom proteklih decenija su doprinijeli velikim migracionim kretanjima u svijetu. Osim toga došlo je do pojave novih, težih i iregularnih vidova migracije i u okviru njih doprinijeli su pojavi i porastu trgovine ljudima. Kriminalne organizacije su iskoristile novonastale okolnosti i ove strukturalne nejednakosti te kreirale kanale ilegalne migracije i trgovine ljudima, eksploatišući one koji su prinuđeni ili voljni da migriraju.

1.3. Trgovina ljudima u zemljama Zapadnog Balkana

Na prostorima Zapadnog Balkana trgovina ljudima se pojavila prvenstveno zbog rata i raspada bivše Socijalistike Federativne Republike Jugoslavije. Rat je propratilo veliko razaranje, raseljavanje i nekontrolirana migracija stanovništva. Brzina i razmjere širenja trgovine ljudima na prostoru Istočne i Jugoistočne Evrope bila je zapanjujuća, jer prije 10 godina osobe iz zemalja Jugoistočne Evrope skoro da nisu bile izložene ovom obliku iskorištavanja i vrbovanju, da bi danas činile više od 25 posto tog posla (Obradović, 2004). U cjelini gledano trgovina ljudima je globalna pojava od koje ni jedna država nije više pošteđena, pa ni Bosna i Hercegovina.

“Kvantitativna analiza” trgovine ljudima u BiH u prošlosti, upućuje nas na istraživanje koje je provedeno na Fakultetu kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu pod vodstvom dr. Vladimira Obradovića. U navedenom istraživanju su izneseni rezultati provedenih intervjuja s ukupno 691. žrtvom i žrtvama registriranim u skloništima IOM-a (International Organisation for Migration). Radilo se o evidentiranim žrtvama trgovanja ljudima u BiH od 1996. do 2003. godine. Radilo se primarno o žrtvama “seksualne eksploatacije”, među kojima je tada zabilježena sljedeća struktura: najviše žrtava je bilo iz Moldavije (44%), Rumunije (37%) i Ukrajine (12,1%). Njihova prosječna dob je bila od 22,5 do 23,5 godine. Analiziran je proces regrutiranja, transportiranja, krijumčarenja, kupnje i preprodaje žrtava trgovine ljudima, profil njihovih klijenata, uvjeti rada i boravka te izloženost pojedinim vrstama zlostavljanja, nasilja i prinude. Najveći broj tadašnjih žrtava odlučio se na put u inostranstvo kako bi pronašle dobro plaćen posao. Struktuirani intervju je tada upućivao najčešće na obećane poslove kao što su: njegovateljice, konobarice ili prodavačice. Naravno, niti jedna žrtva u svom iskazu nije očekivala rad u tzv. “seksualno-eksploatatorskoj industriji”. Tada se bilježi podatak da se tek petina žrtava odlučila na odlazak u inostranstvo kako bi radile kao plesačice ili prostitutke, čime je po prvi put razvijena laički raširena tvrdnja, koja je bila i medijski raširena, da “u BiH dolaze već iskusne prostitutke kako bi pronašle novo tržište” (Obradović, 2004).

Ovo istraživanje je bilo ujedno i prvi ozbiljan korak u dubinskoj analizi uzroka i pojava oblika trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Prema pomenutoj studiji, zbog neposjedovanja odgovarajućih putnih isprava, svaka je druga intervjuirana žrtva trgovine ljudima “izložena strepnji da će biti otkrivena za počinjeno krivično djelo prelaska granice s krivotvorenim dokumentima i/ili ilegalnog ulaska u BiH što je čini vulnerabilnom i objektivno izloženom mogućim mentalnim zlostavljanjima, prijetnjama i ucjenama” (Obradović, 2004).

Analizirajući podatke o kupnji i preprodaji žrtava, dr. Obradović već tada zaključuje kako se u procesu trgovine ljudima ljudska bića tretiraju kao roba s tržišnom cijenom, najčešće između 2.000 i 5.000 konvertibilnih maraka. S kriminalističkog aspekta proučavanja, prema autoru, taj iznos postaje dug koji žrtve moraju nadoknaditi svome “gazdi” (kupcu, vlasniku bara ili noćnog kluba) pružanjem seksualnih usluga, uglavnom domaćim klijentima. Imaju prosječno četiri klijenta dnevno, većina ih nije plaćena za pružene seksualne usluge, potpuno im je zabranjeno kretanje, onemogućeno korištenje medicinskim uslugama i izložene su “nehumanim uvjetima života i stalno prisutnoj fizičkoj i mentalnoj prinudi i seksualnom nasilju.” Žrtve trgovine ljudima se prema njemu mogu podijeliti na neupitne žrtve (34,0% ispitanica, koje su bile seksualno izrabljivane i prisiljene na prostituciju), situacijske žrtve (48,4% ispitanica, koje su računale s određenim rizikom ili mogućnostima zarade pružanjem seksualnih usluga,

ali su bile izložene iskorištavanju i zlostavljanju) i upitne žrtve (17,6% ispitanica, kojima su pri regrutiranju obećane visoke zarade za poslove koji takve zarade ne omogućavaju, npr. konobarice i plesačice, ili im je izravno bilo ponuđeno da rade kao prostitutke; prihatile su prostituciju, ali ne i seksualno zlostavljanje) (Obradović, 2004).

Kao što vidimo, ovdje se radilo o prisutnosti jednoga ili više elemenata kršenja ljudskih prava i sloboda (oduzimanje putnih isprava, ograničavanje slobode kretanja, nedostupnost medicinskih usluga, neplaćanje zarade te tjelesno, mentalno i seksualno zlostavljanje), stoga na toj platformi dr. Obradović razlikuje sljedeće stepene viktimizacije žrtava trgovine ljudima:

- potpuno ropski odnos (prisutno je svih pet oblika zlostavljanja i zabrana);
- djelomično ropski odnos;
- teški oblici viktimizacije;
- srednje teški oblici viktimizacije;
- blaži oblici viktimizacije i nikakvi oblici viktimizacije.

Prema ovom istraživanju u potpuno ropskom odnosu živjela je svaka peta žrtva trgovine ljudima u BiH, dok je teškim oblicima viktimizacije bila izložena svaka treća trgovana žrtva (Obradović, 2004).

U ovoj studiji je izvršena dodatna analiza psihološkog i psihijatrijskog profila žrtava. Taj dio istraživanja sadrži narativnu analizu životnih priča "trgovanih" i seksualno izrabljivanih žrtava (N = 238), studiju slučaja štićenica "La Strade" (program borbe protiv trgovine ljudima) iz Mostara (N = 10) te neuropsihijatrijski pregled i tretman žrtava u skloništu IOM-a (N = 257). U životnim pričama žrtava ponavlja se gotovo identičan obrazac događaja tokom različitih faza trgovine ljudima (početak trgovine ljudima, uključivanje u tu trgovinu, dužničko ropstvo, zlostavljanje, ograničavanje slobode i ljudskih prava) (Obradović, 2004).

Već tada su utvrđene neke zablude kod organa gonjenja i organa formalne socijalne kontrole uopće, a bile su uvjetovane nepoznavanjem osnovne suštine bića krivičnog djela trgovine ljudima. Naime, prema rezultatima ovog istraživanja već tada je konstatirano da je trgovina ljudima u BiH kriminal koji kod svojih žrtava stvara neopisivu patnju. Ne samo da ima razoran utjecaj na fizičko i psihičko zdravlje žrtava, nego ih dovodi u dodatnu opasnost ako traže pomoć policije, koja ih je (u tom periodu) kriminalizirala kao ilegalne imigrante i deportirala iz BiH. Ovaj podatak autor je i tada opravdavao činjenicom da je od 1997. do 2003. godine objavljeno ukupno 266 članaka o trgovini ljudima i prostituciji na B/H/S jezičkim područjima. Prema njemu je samo 5% tih članaka pristupalo temi s gledišta trgovine ljudima, dok 36% temi pristupa kao prostituciji, a 42% razmatra prostituciju i trgovinu ljudima zajedno. Stoga, autor zaključuje da je "proces informiranja javnosti apsolutno bio saturiran senzacionalističkim sadržajima prisutnosti prostitucije" (Obradović, 2004).

U proteklih nekoliko godina u BiH su zabilježeni i drugi pojavni oblici trgovine ljudima. Naime žrtve se vrbuju na lokalnom nivou u cilju seksualne i drugih vidova eksploatacije u drugim dijelovima zemlje. Tako danas možemo konstatirati da je broj identifikovanih stranih žrtava u stalnom opadanju, dok je broj državljana Bosne i Hercegovine, koji su identifikovani kao žrtve trgovine ljudima unutar granica BiH, u blagom porastu. Većina žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini se vrbuje i trguje u cilju seksualne eksploatacije. Na ovaj podatak upućuje i statistika zvaničnih organa u BiH, naročito statistika Ministarstva sigurnosti BiH (vidjeti godišnje izvještaje o trgovini ljudima). Poseban problem predstavlja prosjačenje djece – djece koja rade na ulici, problem koji je vezan za ekonomsko iskorištavanje – prisilni rad – prosjačenje, zanemarivanje i zapuštanje djece. Najčešće se kao žrtve ove vrste zloupotrebe javljaju djeca i žene koji su pripadnici romske manjine u BiH. Prema dosadašnjim pokazateljima¹, od faktora koji uzrokuju i pospješuju prisustvo trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini prisutni su: nasilje u porodici; neravnopravan položaj spolova i nasilje zasnovano na spolu; nasilje nad djecom; siromaštvo; veoma loš ekonomski i socijalni položaj manjinskih naroda, posebno Roma; još uvijek veliki broj interno raseljenih osoba i izbjeglica. Kao dodatni faktor prisutan je i nizak nivo svijesti o prisustvu fenomena trgovine ljudima, njegovih uzroka, posljedica, načina sprečavanja te otklanjanja posljedica.

1 Izvještaj o implementaciji Državnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za 2011, pripremljeno MSBIH, usvojeno od VMBIH

1.4. Sličnosti i razlike između trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela

Službenici za provedbu zakona često propuste prepoznati žrtvu trgovine ljudima jer se one često pojavljuju kao nedokumentovani pojedinci, nezakonito prisutni u zemlji, a nerijetko su uključeni u krivična djela počinjena u sklopu procesa trgovine ljudima. Prepoznavanje žrtava trgovine ljudima pri prvom susretu sa službama za provođenje zakona je kritično za razvijanje uspješnog krivičnog gonjenja organizacija i pojedinaca koji ih uključuju u trgovinu ljudima. Žurno deportiranje ili podvrgavanje žrtava trgovine ljudima krivično-pravnom postupku će ugroziti mogućnosti za uspješno istraživanje i gonjenje trgovaca. Dodatno imamo i neuspjeh u prepoznavanju teških fizičkih i psiholoških trauma kojima su u pravilu izložene žrtve, tako da to često ograniči njihovu saradnju sa službenicima za provođenje zakona.

1.4.1. Krijumčarenje migrantima

“Krijumčarenje migranata” podrazumijeva posredovanje u svrhu izravnog ili neizravnog stjecanja finansijske ili druge materijalne koristi od nezakonitog ulaska osobe u državu stranu koje ta osoba nije državljanin ili u njoj nema trajno boravište. Općenito, krijumčarenje ljudi se dešava pristankom osobe koja se krijumčari (Gallagher & Holmes, 2008).

Međutim, treba navesti da u praksi razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja migranata nije uvijek jednostavno utvrditi i održati. Naprimjer, mnoge žrtve trgovine ljudima, muškarci, kao i žene, svoje putovanje započnu kao krijumčareni migranti – tako što angažiraju pojedinca ili grupu da im pomognu prilikom njihovog ilegalnog kretanja u zamjenu za finansijsku korist. U klasičnoj situaciji krijumčarenog migranta, odnos između migranta i krijumčara zasniva se na dobrovoljnoj osnovi i kratkoročan je – završava u trenutku kada migrant dolazi u zemlju koja je konačno odredište. Međutim, u određenom broju slučajeva, migranti su primorani da nastave takav odnos kako bi otplatili velike troškove prijevoza ili postaju ranjivi u zemlji odredišta. Upravo u ovoj posljednoj fazi, moguće je utvrditi elemente krivičnog djela trgovine ljudima (dužnički odnos, iznuda, upotreba sile, prisilan rad, prisilno činjenje krivičnih djela, prisilna prostitucija). U nastavku je tabelarno prikazana razlika između krivičnog djela trgovine ljudima i krijumčarenja.

Za postojanje djela krijumčarenje migranata zahtijeva se prelazak međunarodne granice dok za postojanje djela trgovine ljudima ovaj elemenat, iako često prisutan, nije potrebno dokazivati. Trgovina ljudima postoji i ukoliko je djelo počinjeno unutar teritorije jedne države.

	THB (odrasli)	THB (djeca)	Krijumčarenje migranata
Starosna dob	>18	< 18	Nije bitno
Mentalni element	namjera	namjera	namjera
Fizički element	Djelo; Način; U svrhu iskorištavanja	Djelo; U svrhu iskorištavanja	Djelo: posredovanje pri ilegalnom ulasku Svrha: stjecanje finansijske ili druge materijalne koristi
Pristanak osobe kojom se trguje ili koja se krijumčari:	Nije bitno kada se utvrde načini	Nije bitno, načini ne moraju biti utvrđeni	Krijumčarena osoba dobrovoljno pristaje
Transnacionalni karakter	Nije potreban	Nije potreban	Potreban
Uključenost grupe za organizirani kriminal	Nije potrebna	Nije potrebna	Nije potrebna

Slika 2. Matrica razlika "trgovina ljudima" i "krijumčarenje migranata" (Britton & Maljević, 2010)

1.4.2. Prostitucija i trgovina ljudima

Posebnu pažnju treba posvetiti razlikama između "trgovine ljudima" (seksualna eksploatacija) i prostitucije. Pogledajmo shematski pristup, kojim je to i slikovito opisano u nastavku:

	TRGOVINA LJUDIMA	PROSTITUCIJA
Volja	Žrtva trgovine ljudima je uvijek prisilno eksploatirana	Prostitutka se uvijek dobrovoljno bavi prostitucijom
Sloboda odlučivanja	Žrtva nema slobodu odlučivanja, osoba koja ih eksploatira potpuno ih kontrolira	Prostitutka ima slobodu da samostalno odlučuje o sopstvenom životu
Sloboda kretanja	Žrtve nemaju slobodu kretanja	Prostitutka ima slobodu kretanja
Raspolaganje zaradom	Žrtva ne raspolaže samostalno ostvarenom zaradom	Prostitutka samostalno raspolaže ostvarenom zaradom

2.

DRUGI SAT NASTAVE

PREGLED MEĐUNARODNIH POLITIKA U BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

2.1. Međunarodna politika i trgovina ljudima

Definiranje međunarodnih politika je dugotrajan proces, koji se zasniva na procjenama prošlih i aktuelnih trendova i stanja, kao i konstantan proces traženja odgovarajućih rješenja kojim bi se djelovalo na suzbijanje i sprečavanje trgovine ljudima.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina i njeno članstvo, ili planovi za članstvo u međunarodnim organizacijama i integracijama, od posebne važnosti su politike koje su definirane i koje se provode u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija, Organizacije za saradnju i sigurnost u Evropi, Vijeću Evrope, Evropskoj uniji te Međunarodnom centru za razvoj migracionih politika.

2.2. Ujedinjene nacije

Ujedinjene nacije svoju politiku u borbi protiv trgovine ljudima definira i provodi putem svojih specijaliziranih agencija, kao što je Ured za drogu i kriminal (UNODC) te putem Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara za trgovinu ljudima.

Usvajanje Protokola o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (Palermo protokol)² predstavljao je prekretnicu u međunarodnim naporima na zaustavljanju trgovine ljudima. UN svoju politiku provodi kroz praćenje ispunjavanja obaveza te pružanja podrške zemljama u ispunjavanju obaveza sukladno ovom protokolu.

Važno je istaći da postoje i posebni programi kao što je UNODC-ov Globalni program protiv trgovine ljudima, koji predstavlja osnovu politike Ujedinjenih nacija u ovom području. Interesantni su i napor UNODC-a da prikaže situaciju vezanu za trgovinu ljudima na globalnom nivou kroz istraživanje i podizanje svijesti, odnosno kroz objavljivanje Globalnog izvještaja o trgovini ljudima³.

² Službeni glasnik BiH, broj: 03/2002.

³ Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2014-Global_PP.pdf

2.3. Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE)

U svom odnosu prema problemu trgovine ljudima OSCE polazi od akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima s adendumom,⁴ gdje posmatra trgovinu ljudima kao sigurnosnu prijetnju ali i kao pitanje ljudskih prava. Organizacija svoje politike u oblasti trgovine ljudima koordinira kroz ured (i poziciju) Specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima da bi pomogla zemljama članicama da razviju i implementiraju efektivne politike.

Ured podržava nastojanja u borbi protiv trgovine ljudima na četiri nivoa: u vođenju aktivnosti pri definiranju politika, izgradnji kapaciteta, tehničkoj pomoći i podizanju svijesti o problemu. To čini direktno s vladama, motivišući ih da pojačaju svoje aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima, uz pružanje tehničke ekspertize u podržavanju razvijanja odgovarajućih politika.

OSCE, također, nastoji podržati svoje zemlje članice kroz rad Alijanse protiv trgovine ljudima. Alijansa je međunarodni forum koji uključuje međunarodne, nevladine i međuvladine organizacije u ujedinjavanju snaga na sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima. Također pomaže u razvijanju efektivnih zajedničkih strategija, kombinuje pojedinačne napore, te pruža zemljama članicama i partnerima saradnju s inovativnim i koordiniranim pristupima u jačanju sprečavanja trgovine ljudima i u borbi protiv nje. Svake godine, Specijalni predstavnik održava konferencije Alijanse na visokom nivou te dva sastanka na ekspertnom nivou koordinacionog tima Alijanse.

2.4. Vijeće Evrope

Vijeće Evrope se temom trgovine ljudima počelo baviti krajem devedesetih godina. Komitet ministara Vijeća Evrope, adresirajući trgovinu ljudima za seksualnu eksploataciju, usvojio je tri preporuke: Preporuka broj R (2000) 11 Komiteta ministara zemljama članicama o akciji protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije; Preporuka broj Rec (2001) 16 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti djece protiv seksualne eksploatacije; Preporuka Rec (2002) 5 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti žena od nasilja.

Parlamentarna skupština Vijeća Evrope također je usvojila brojne preporuke u ovoj oblasti, uključujući: Preporuku 1325 (1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u zemljama članicama Vijeća Evrope; Preporuku 1450 (2000) o nasilju nad ženama u Evropi; Preporuku 1523 (2001) o ropstvu u domaćinstvu; Preporuku 1545 (2002) o kampanji protiv trgovine ženama; Preporuku 1610 (2003) o migracijama povezanim s trgovinom ženama i prostitucijom; i Preporuku 1663 (2004) o ropstvu u domaćinstvima: služenju, djevojke za pomoć u domaćinstvu i naručenim/ugovorenim mladama za zaključenje braka.

Potpuni angažman Vijeća Evrope u borbi protiv trgovine ljudima počinje usvajanjem i stupanjem na snagu Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, koja je stupila na snagu 1. februara 2008.⁵ Konvencija ima cilj spriječiti trgovinu ljudima, te omogućiti mjere za efikasno krivično gonjenje počinitelja s fokusom na zaštiti žrtava trgovine ljudima. Konvencija se odnosi na: sve oblike trgovine, bilo unutar ili preko granica države, oblike koji su povezani ili nepovezani s organiziranim kriminalom; sve žrtve trgovine (žene, muškarci i djeca); sve oblike iskorištavanja (seksualno, prisilni rad ili usluge, ropstvo, uklanjanje organa, itd.).

4 <http://www.osce.org/actionplan>; <http://www.osce.org/addendum?download=true>

5 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Bosnian.pdf

Glavna dodatna vrijednost Konvencije je sveobuhvatni pristup zaštiti žrtava te fokusu na zaštiti ljudskih prava. Konvencija definira trgovinu ljudima kao kršenje ljudskih prava i napad na dostojanstvo i integritet čovjeka. Dodatno, Konvencija uspostavlja efektivan i nezavisan monitoring mehanizam provedbe obaveza sadržanih u njoj kroz rad Grupe eksperata za suzbijanje trgovine ljudima.⁶

2.5. Evropska unija

Direktiva o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava iz 2011. godine⁷ odražava aktuelnu politiku EU u borbi protiv trgovine ljudima, koju karakterizira jačanje holističkog pristup (prevencija, zaštita, gonjenje); približavanje materijalnog krivičnog prava; sveobuhvatan pristup zaštiti žrtava; podrška principu nekažnjavanja žrtve i bezuvjetnu pomoć.

Ova Direktiva predviđa određena prava žrtava u krivičnim postupcima, uključujući i specifične tretmane za posebno ranjive žrtve u cilju sprečavanja sekundarne viktimizacije (odsustvo vizuelnog kontakta s okrivljenim, zabrana ispitivanja o privatnom životu, bez nepotrebnih ponavljanje svjedočenja i sl.). Zatim uključuje pravno savjetovanje žrtve s ciljem da se omogući žrtvama da zahtijevaju naknadu pretrpljene štete. Predviđene su posebne mjere zaštite djece kao što je uzimanje intervju u prijateljskom okruženju.

Direktiva traži uspostavljanje nacionalnih mehanizama za rano identifikovanje i pomoć žrtvama, na temelju saradnje između službi za provedbu zakona i organizacija civilnog društva, što uključuje da se žrtvama pruža: sklonište, medicinska i psihološka pomoć, informiranje i prevođenje. Žrtva će se tretirati kao žrtva čim postoji indikacija da je on/ona izložena trgovini, te će dobiti pomoć prije, za vrijeme i nakon krivičnog postupka. Direktivom se, također, predviđa imenovanje koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, koji će davati svoj doprinos izvještajima Komisiji o napretku postignutom u borbi protiv trgovine ljudima.

2.6. Međunarodni centar za razvoj migracionih politika (ICMPD)

Međunarodni centar za migracione politike (ICMPD) je još 2000. godine uvrstio borbu protiv trgovine ljudima u svoja osnovna ovlaštenja. Program borbe protiv trgovine ljudima podržava zemlje na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou, kroz pružanje podrške u razvoju sveobuhvatnih politika u skladu s međunarodnim i evropskim standardima. ICMPD je članica Alijanse za borbu protiv trgovine ljudima.

ICMPD blisko saraduje s vladama, javnim institucijama, međunarodnim organizacijama i civilnim društvom kroz primjenu akademskog istraživanja i istraživanja javnih politika u stvarnom društvenom kontekstu. Istraživanje se vrši kroz multidisciplinarni pristup koji se temelji na poštovanju ljudskih prava⁸.

6 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Leaflets/Monitoring/HRV_Mecanisme.pdf

7 Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća Evrope od 5. aprila 2011. godine, kojom se zamjenjuje Okvirna odluka Vijeća 2002/629/JHA, dostupna na: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodeId=9c9ba3cd-794b-4a57-b534-ad89effac575&fileName=Directive+T-HB+L+101+15+april+2011.pdf&fileType=pdf>;

8 Više o radu ICMPD-a dostupno je na: http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/ICMPD-Website_2011/Capacity_building/THB/THB_Factsheet/THB_Factsheet_10_09_2014.pdf

3.

TREĆI SAT NASTAVE

PRAVNI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI KOJI UREĐUJE TRGOVINU LJUDIMA

3.1. Trgovina ljudima – pravni okvir

Ustav BiH⁹ kao najviši pravni akt osigurao je zaštitu međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda kroz integralni tekst Ustava i Aneks I Ustava, kroz koji je u ovaj pravni akt inkorporirao niz međunarodnih konvencija među kojima je i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR). U skladu s članom 2. Ustava BiH, Evropska konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni prateći protokoli se direktno primjenjuju u BiH. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima u BiH.¹⁰

Ustavi Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, također, u sebi sadrže međunarodne instrumente za zaštitu ljudskih prava i sloboda, čime su im dali najveću pravnu snagu.

3.1.1. Krivični zakon Bosne i Hercegovine¹¹

Definicije koje treba uzeti u obzir u svrhu razumijevanja problema trgovine ljudima sadržane su u „Krivičnim djelima protiv čovječnosti i vrijednostima zaštićenih međunarodnim pravom“ u poglavlju XVII, i to u okviru sljedećih krivičnih djela:

1. Međunarodna trgovina ljudima (član 186);
2. Organizirana međunarodna trgovina ljudima (član 186a);
3. Zasnivanje ropkog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu (član 185);
4. Međunarodno vrbovanje radi prostitucije (član 187);
5. Krijumčarenje ljudi (član 189).

Posljednjim izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine¹² uvedeno je djelo međunarodna trgovina ljudima, dok je djelo trgovina ljudima izbrisano.

⁹ Ustav Bosne i Hercegovine, član II Ljudska prava i osnovne slobode

¹⁰ Ustav Bosne i Hercegovine, član II Ljudska prava i osnovne slobode, stav 2.

¹¹ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15

¹² Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 40/15

Međunarodna trgovina ljudima

Član 186.

1. Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi, kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja tog lica u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.
2. Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili u svrhu kakvog drugog iskorištavanja u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina.
3. Ako je krivično djelo iz st. (1) i (2) ovog člana izvršilo službeno lice prilikom vršenja službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.
4. Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja međunarodne trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od jedne do pet godina.
5. Ko koristi usluge žrtve međunarodne trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.
6. Ako su izvršenjem krivičnog djela iz st. (1) i (2) ovog člana prouzrokovani teže narušavanje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica iz st. (1) i (2) ovog člana, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
7. Iskorištavanje u smislu stava (1) ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
8. Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela bit će oduzeti.
9. Na postojanje krivičnog djela međunarodne trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva međunarodne trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje.
10. Protiv žrtve međunarodne trgovine ljudima koju je počinitelj krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve međunarodne trgovine ljudima.

3.1.2. Krivični zakon Republike Srpske¹³

KZ RS predviđa sljedeća krivična djela za:

- a) Navođenje na prostituciju (član 198. stav 4.);
- b) Trgovina maloljetnim licima (član 198b.);
- c) Organiziranje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnog djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima (član 198v);
- d) Iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju (član 199., stav 1.);
- e) Proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječje pornografije (član 200., stav 2, 4. i 5).

¹³ Krivični zakon RS, Službeni glasnik RS, br. 22/03, Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske; Službeni glasnik Republike Srpske, br. 67/13

Navođenje na prostituciju

Član 198.

1. Ko radi zarade ili druge koristi navodi, podstiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
2. Nije od značaja za postojanje djela iz ovog člana da li se lice koje se navodi, podstiče ili namamljuje već ranije bavilo prostitucijom.

Trgovina ljudima

Član 198a.

1. Ko silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog lica, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakrije, primi ili drži drugo lice, a u cilju iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije, korištenja u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kaznit će se zatvorom najmanje tri godine.
2. Ko oduzme, zadržava, falsifikuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz stava 1. ovog člana, kaznit će se zatvorom od dvije do dvanaest godina.
3. Ako je djelo iz st. 1. i 2. ovog člana izvršeno u sastavu organizirane grupe, učinitelj će se kazniti zatvorom najmanje pet godina.
4. Ko koristi ili omogući drugom korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
5. Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kaznit će se zatvorom najmanje osam godina.
6. Ako je usljed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica, učinitelj će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
7. Pristanak žrtve na bilo koji oblik iskorištavanja iz stava 1. ovog člana ne utječe na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima.
8. Predmeti, prevozna sredstva i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzet će se.

Trgovina maloljetnim licima

Član 198b.

1. Ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati lice mlađe od 18 godina radi iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina.

2. Ko djelo iz stava 1. ovog člana izvrši primjenom sile, ozbiljne prijetnje ili drugim oblicima prinude, dovođenjem u zabludu, otmicom, ucjenom, zloupotrebom svog položaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog, davanjem novca ili druge koristi, kaznit će se zatvorom najmanje osam godina.
3. Ko koristi ili omogući drugom korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije maloljetnog lica, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina.
4. Ko oduzme, zadržava, falsifikuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz st. 1. i 2. ovog člana, kaznit će se zatvorom od tri do petnaest godina.
5. Ako je djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvršeno u sastavu organizirane kriminalne grupe, učinitelj će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
6. Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kaznit će se zatvorom najmanje osam godina.
7. Ako je usljed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica, učinitelj će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
8. Pristanak maloljetnog lica na bilo koji oblik iskorištavanja iz stava 1. ovog člana ne utječe na postojanje ovog krivičnog djela.
9. Predmeti, prevozna sredstva i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzet će se.

Organiziranje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima

Član 198v.

1. Ko organizuje kriminalnu grupu, udruženje ili zločinačko udruženje za izvršenje krivičnih djela iz čl. 198a. i 198b. ovog zakona, kaznit će se zatvorom od tri do petnaest godina.
2. Ko postane pripadnik grupe ili udruženja iz stava 1. ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje, kaznit će se zatvorom od jedne do deset godina.

3.1.3. Krivični zakon Brčko Distrikta¹⁴

KZ BD, također, predviđa krivična djela sa sličnim sadržajem kao zakoni Republike Srpske:

- a) Navođenje na prostituciju (član 207. stav 4.);
- b) Trgovina ljudima (član 207a. stav 2., 3., 6. i 8.);
- c) Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije (član 208. stav 1. i 2.);
- d) Upoznavanje djeteta s pornografijom (član 208. stav 1. i 2.).

Veoma je značajna mogućnost upotrebe posebnih istražnih radnji jer je predviđena kazna zatvora u trajanju od tri godine i minimalno propisana kazna kada su u pitanju krivična djela trgovine ljudima, učinjena prema djeci. Policajcima i Tužilaštvu omogućava se korištenje prikrivenih istražitelja, praćenje ili snimanje i dr. istražne radnje, kako bi se olakšano dokazalo izvršenje ovog krivičnog djela.

¹⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovina, Službeni glasnik Brčko Distrikta, broj 9/13

Navođenje na prostituciju

Član 207

1. Ko radi zarade ili druge koristi navodi, potiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način sudjeluje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
2. Bez utjecaja je za počinjenje krivičnog djela iz ovoga člana činjenica je li se osoba koja se navodi, potiče ili namamljuje, već ranije bavila prostitucijom.

Trgovina ljudima

Član 207a

1. Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja tog lica kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina. Iskorištavanje u smislu ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
2. Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina.
3. Ako je krivično djelo iz stavova 1 i 2 ovog člana izvršilo službeno lice prilikom obavljanja službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.
4. Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja trgovine ljudima, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
5. Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
6. Ako je izvršenjem krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica iz stavova 1 i 2 ovog člana, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
7. Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela će se oduzeti.
8. (8) Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez utjecaja je okolnost da li je lice koje je žrtva trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje.
9. (9) Protiv žrtve trgovine ljudima koja je bila prisiljena, od strane izvršitelja krivičnog djela, učestvovati u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak, ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Posljedni stav ovog člana po prvi put u krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini uvodi Princip nekažnjavanja žrtava a o njegovoj provedbi ostaje da se profilira sudska praksa.

Organizovana trgovina ljudima

Član 207b

1. Ko organizuje ili rukovodi grupom, organiziranom grupom, ili zločinačkom organizacijom koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo iz člana 207a (Trgovina ljudima) ovog zakona, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili dugotrajnim zatvorom.
2. Ko počini krivično djelo u okviru grupe iz stava 1 ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina.
3. Ko postane pripadnikom grupe iz stava 1 ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje jednu godinu.
4. Pripadnik grupe iz stava 1 ovog člana, koji tu grupu ili udruženje otkrije, može se osloboditi kazne.

3.1.4. Krivični zakon Federacije BiH¹⁵

KZ FBiH predviđa, također, krivična djela za:

- a) Navođenje na prostituciju (član 210. stav 4.);
- b) Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije (član 210. stav 1. i 2.);
- c) Upoznavanje djeteta s pornografijom (član 210. stav 1. i 2.).

Krivični zakon Federacije BiH još uvijek nije usklađen s međunarodnim standardima u oblasti trgovine ljudima i tek predstoji usvajanje izmjena i dopuna ovog zakona.

Navođenje na prostituciju

Član 210.

1. Ko radi ostvarenja koristi navodi, potiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
2. Ko radi ostvarenja koristi silom ili prijetnjom upotrebe sile ili nanošenja veće štete prisili drugog ili obmanom navede na pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.
3. Kaznom iz stava 2. ovog člana kaznit će se ko radi ostvarenja koristi, na način iz stava 2. ovog člana, koristeći tešku situaciju proizašlu iz boravka neke osobe u stranoj zemlji, prisili ili navede tu osobu na pružanje seksualnih usluga.
4. Ko krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učini prema djetetu ili maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
5. Bez uticaja je za učinjenje krivičnog djela iz ovog člana je li se osoba koja se navodi, potiče, namamljuje ili prisiljava već ranije bavila prostitucijom.

¹⁵ Krivični zakon FBiH, Službene novine FBiH, br. 36/03

3.2. Pravni okvir zaštite žrtava trgovine ljudima

Kroz krivično-pravnu regulativu obezbjeđuje se generalna prevencija trgovine ljudima i kažnjavanje počinitelja, međutim pored toga, u borbi protiv fenomena trgovine ljudima, neophodno je pružiti i adekvatnu pomoć i zaštitu žrtvama trgovine ljudima. U kontekstu pružanja zaštite u okviru krivičnog postupka potrebno je uzeti u obzir i Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka Bosne i Hercegovine. Pomenutim zakonom predviđene su mjere kojim se osigurava zaštita svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima, koje vodi Sud BiH ili Glavni tužitelj BiH za krivična djela koja su u nadležnosti Suda BiH. Entitetski zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka propisuju prava i pravila postupanja sa svjedocima pred sudovima u entitetima.

Zaštita stranih žrtava trgovine ljudima u BiH prvenstveno je regulirana Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, koji propisuje pravo na privremeni boravak iz humanitarnih razloga i regulira posebnu zaštitu i pomoć koju je neophodno pružiti ovoj kategoriji. Ovim zakonom je predviđena mogućnost davanja dozvole privremenog boravka na humanitarnoj osnovi strancu, koji je žrtva organiziranog kriminala i/ili trgovine ljudima. Ovim Zakonom predviđa se mogućnost davanja dozvole privremenog boravka na humanitarnoj osnovi strancu koji je žrtva organiziranog kriminala i/ili trgovine ljudima. Njime se predviđa zaštita i pomoć u pogledu rehabilitacije i povratka u državu uobičajenog boravka i/ili u državu prihvata, ako ta osoba ne ispunjava opće uvjete za izdavanje dozvole o privremenom boravku. Dozvola privremenog boravka može se, također, izdati u slučajevima kada je prisustvo nekog stranca potrebno u sudskom postupku i/ili u slučajevima kada stranac saraduje s vlastima u svrhu otkrivanja krivičnih djela i počinitelja, ili kada je on žrtva organiziranog kriminala i njegovo prisustvo u BiH je bitno za provedbu sudskog postupka.

Prava žrtava trgovine ljudima u skladu s postojećim pravnim okvirom u BiH su:

- zaštita privatnosti i identiteta;
- fizička zaštita;
- adekvatan i siguran smještaj;
- socijalna zaštita (obrazovanje i resocijalizacija) i zdravstvena zaštita;
- psihološka pomoć;
- posebna zaštita djece i ugroženih kategorija;
- pravna pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava;
- informiranje o pravnom statusu i savjetovanje u segmentu prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije;
- informacije o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine;
- informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije;
- pristup tržištu rada.

Detaljna pravila o postupanju sa žrtvama trgovine ljudima, koje nisu državljani BiH, regulirana su Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima¹⁸. Pravilnik predviđa da se u cilju osiguranja posebne zaštite i pomoći žrtvi trgovine u vezi s prihvatom, oporavkom i povratkom, žrtvi trgovine koja je smještena u sklonište osigurava: adekvatan i siguran smještaj, zdravstvena zaštita, informiranje o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njezinih prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije. Pravilnik, također, predviđa pravnu pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva

¹⁶ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH, Službene novine FBiH, br.36/03, čl.7; Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS, Službeni glasnik RS, br. 48/03, čl.6

¹⁷ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, Službeni glasnik BiH, br.36/08 i 87/12), čl. 54, 56 i 58

¹⁸ Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima, Službeni glasnik BiH, br. 49/13

ostvaruje svoja prava, informacije o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine, informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije, i različiti vidovi treninga i edukacija u zavisnosti od finansijskih mogućnosti.

Ukoliko je žrtvi odobren privremeni boravak, Pravilnik propisuje obavezu omogućavanja pristupa tržištu rada i profesionalnoj obuci i edukaciji, za vrijeme trajanja odobrenja privremenog boravka. Ukoliko je žrtva dijete omogućava mu se pristup obrazovanju. Pomoć žrtvi trgovine mogu osiguravati nevladine organizacije koje imaju zaključen Protokol o saradnji s Ministarstvom sigurnosti BiH.

Pravila i postupak direktne asistencije BiH državljanima žrtvama trgovine ljudima utvrđena su Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine.¹⁹ Ovim Pravilima, između ostalog, postavljaju se principi i zajednički operativni standardi u vezi s procedurama identifikacije, zaštite i pomoći, kao i aktivnosti primarne i sekundarne prevencije.

Iako je pristanak potreban kako bi se odraslom državljaninu BiH pomoglo – žrtvi, pomoć i odgovornost za pomoć djetetu koje je državljanin BiH, za koje se sumnja da je žrtva trgovine ljudima, daje se automatski svim akterima u referalnom mehanizmu.

Pravila obavezuju bilo koju instituciju u BiH, koja vjeruje da ima ili ima informacije da je neki državljanin BiH predmet trgovine ljudima, da odmah obavijesti Državnu agenciju za istrage i zaštitu BiH (u daljnjem tekstu SIPA) i Tužilaštvo BiH. Obavijest o sumnji i/ili informacije o trgovini ljudima mogu se uručiti bilo kojem tužilaštvu ili policijskom odjelu. Proces identifikovanja obavlja se korištenjem multidisciplinarnog pristupa i poređenjem podataka, kao i sintezom informacija o slučaju, koje su dobijene od ovlaštenih institucija u BiH i ovlaštenih organizacija.

Relevantne institucije imaju obavezu da bez oklijevanja izvijeste nadležne agencije o identifikaciji i da obave razgovor u slučajevima kada je potreban pristanak odrasle žrtve ili obavezno prisustvo privremenog staratelja. Osim toga, Pravila daju mogućnost staratelju da može zatražiti besplatnu pravnu pomoć i fizičku pomoć, koja se pruža u saradnji s lokalnom policijom, kao i socijalnu zaštitu (član 12). Centri za socijalni rad (CSR) imaju obavezu osigurati žrtvama zaštitu, brigu i smještaj, finansijsku pomoć, savjetodavnu pomoć, terapijski tretman, profesionalnu pomoć uključivanjem u program resocijalizacije, kao i zaštitu djece (član 12).

Dijete žrtva i svjedok žrtva tretiraju se kao djeca bez roditeljskog staranja ili djeca koja su zanemarena ili bez nadzora, bez obzira na njihov porodični status.

Osnovni oblici zaštite žrtvi i svjedoka žrtvi odnose se na: fizičku zaštitu, zaštitu privatnosti i identiteta, pravnu pomoć, socijalnu (obrazovanje i resocijalizaciju) i zdravstvenu zaštitu, posebnu zaštitu djece i zaštitu ugroženih kategorija, kao i obezbjeđenje ostalih potreba radi pružanja odgovarajuće individualne zaštite i pomoći žrtvi i svjedoku žrtvi.

19 Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH, Službeni glasnik BiH, broj 66/07, čl. 6, 7, 10. i 15.

4.

ČETVRTI SAT NASTAVE

**OTKRIVANJE
I SUZBIJANJE
KRIVIČNIH
DJELA TRGOVINE
LJUDIMA**

Trgovina ljudima je često prekogranična kriminalna aktivnost koja zahtijeva formalizirane, brze i efikasne kanale međunarodne policijske saradnje i uspostavljene kontakte agencija za provođenje zakona te njihovo međusobno povjerenje i usklađeno djelovanje. Radi svega navedenog i širokog spektra sigurnosnih prijetnji koje predstavlja trgovina ljudskim bićima, zahtijeva se brz, snažan i profesionalan odgovor agencija za provedbu zakona.

4.1. Istražni principi

Mogućnosti istrage zavise od geografskih, strukturalnih i komercijalnih komponenti koje sačinjavaju kriminal trgovine ljudima. Geografski, mogućnosti i pravci istrage zavisit će od toga da li se istraga provodi u zemlji porijekla, tranzita ili odredišta, odnosno da li se istraga provodi u fazi regrutacije, transporta ili eksploatacije. Ukoliko se istraga provodi u zemlji porijekla moguće je istraživati segmente regrutacije žrtava. U zemlji tranzita moguće je istraživati samo segment transporta, dok je u zemlji odredišta moguće istraživati segmente prijema i eksploatacije žrtava.

U sklopu cijelog procesa trgovine, komercijalne komponente se pojavljuju u jednoj ili više faza obavljanjem jedne od sljedećih aktivnosti: reklamiranja kao dijela procesa regrutacije ili eksploatacije; iznajmljivanja objekata; transport; pribavljanja ličnih i putnih dokumenata; komunikacija radi organiziranja regrutacije i eksploatacije i finansijske transakcije vezane za sve gore navedeno. Da bi se odvijala trgovina ljudima i eksploatacija bilo kojeg oblika, moraju se koristiti neke ili sve od ovih aktivnosti jer svaka od njih će napraviti dokaze, što je svakako slaba tačka trgovaca, koja se mora iskoristiti.

U procesima trgovine ljudima aktivnosti se obavljaju i dokazi se mogu pronaći na brojnim mjestima i u svim poznatim oblicima: javni prostori, ulica, privatni stan, noćni klub, privatne kuće, saloni za masažu, taksu službe, radionice, poljoprivredna imanja, gradilišta, zdravstvene ustanove, imigracione službe, carinske i granične službe, zdravstvene ustanove i slično.

Obavještajni podaci i dokazi mogu se osigurati u ličnim kontaktima s brojnim licima. Ovdje se ne misli samo na prostitutke i povezane uposlenike, kao što su recepcioneri u salonu, baru ili hotelu, nego i na profesionalce kao što su agenti za reklamiranje, agenti za nekretnine, službenici na graničnim prijelazima, carinarnicama, imigracionim uredima, agencijama za posredovanje u zapošljavanju, uposlenicima u raznim kompanijama, bankama i slično. Ovi lični kontakti, također, stvaraju nezavisne dokumentovane tragove koji se mogu pronaći, analizirati i koristiti kao dokazi, kao što su ugovori o iznajmljivanju, putne karte i lični dokumenti, vize, zabilješke o prelasku granice, radne i boravišne dozvole, detaljni telefonski računi i bankovni depoziti i dokumenti o transferu.

Dokazi će se stvarati tokom svih ovih procesa trgovine ljudima, omogućavajući istražiteljima da u potpunosti utvrde činjenice i prikupe dokaze, spase žrtve, identifikuju i oduzmu dobit ostvarenu kriminalnom djelatnošću.

4.2. Istražne metode

U istraživanju krivičnih djela trgovine ljudima i povezanih krivičnih djela moguće je primjenjivati tri istražna metoda te provoditi paralelnu finansijsku istragu:

- Reaktivna istraga, zasnovana na žrtvi, njenoj prijavi i saradnji;
- Proaktivna istraga – zasnovana na prikupljanju obavještajnih podataka;
- Disruptivna istraga – metoda koja se primjenjuje kada reaktivna i proaktivna metoda nisu odgovarajuće.

4.2.1. Reaktivna istražna metoda

Reaktivna istraga u fokusu ima žrtvu, što zahtjeva vrlo jasne humanitarne i pravne dužnosti istražitelja te tretiranje žrtve s punim poštovanjem njenih osnovnih ljudskih prava. Pored provođenja istražnih radnji, istražitelj u ovim slučajevima mora posvetiti punu pažnju prije svega sigurnosti žrtve i njoj bliskih osoba, što podrazumijeva konstantno vršenje procjene njihovog sigurnosnog rizika. Sigurnost i mogućnost osvete žrtvama i njihovim porodicama će uvijek biti odlika trgovine ljudima i nikada se neće moći u potpunosti isključiti kao faktor rizika. Ipak, dužnost istražitelja je da osigura da se faktori rizika za svaki slučaj procjene od početka i da se proces procjene kontinuirano pregleda i ažurira. Uspjeh ovakvog metoda istrage je uvijek rizičan s obzirom na stalnu opasnost da žrtva može odustati od saradnje, najčešće zbog straha ili društvene stigme.

Osnovni preduvjet za uspjeh jeste postignuti nivo međusobnog povjerenja žrtve i istražitelja. Stoga, istražitelj sve vrijeme treba biti u potpunosti otvoren i iskren sa žrtvama, tako da su one u potpunosti svjesne pitanja, odgovornosti, potencijalnih posljedica i rizika koji su vezani za bilo koju odluku koja se može tražiti od njih. Saradnja u istrazi uvijek uključuje element rizika za žrtve trgovine, a moguće i za njihove porodice. Od vitalne je važnosti da su žrtve u potpunosti upoznate sa svim pitanjima i rizicima koji su vezani za bilo koju odluku, koju istražitelj može tražiti od njih, tako da imaju sve informacije koje su potrebne za donošenje te odluke. Prevara žrtava je stalna tema u kontekstu analize pojava oblika krivičnih djela trgovine ljudima: nikada se ne treba javiti situacija gdje žrtve trgovine, koje su prevarili trgovci, mogu opravdano tvrditi da su ih službenici za sprovedbu zakona također prevarili.

Dužnost istražitelja je da bude siguran da su žrtve u potpunosti informirane o pomoći koja im je na raspolaganju i da su u mogućnosti da stupe u kontakt s relevantnim organizacijama. Žrtve trgovine se možda nikada neće oporavi od fizičkog, seksualnog i psihološkog zlostavljanja koje su pretrpile. Ipak, važno je da im se da puni pristup postojećim službama za brigu da im pomogne u procesu oporavka.

4.2.2. Proaktivna istražna metoda

Osnovna karakteristika proaktivne istražne metode jeste da ona omogućuje istragu bez (isključivog) oslanjanja na saradnju i svjedočenje žrtava. Upotrebljavajući kombinacije prikupljanja obavještajnih podataka, ljudskog i tehničkog nadzora, prikriivenih istražitelja i standardnih istražnih tehnika, moguće je identifikovati trgovce i njihov kriminalitet, te prikupiti dovoljno dokaza za njihovo krivično procesuiranje. Korištenje proaktivne istražne metode je ujedno i priznanje da postoje stvarne i velike poteškoće s kojima se susreću žrtve trgovine, koje možda i žele svjedočiti protiv svojih izrabljivača, ali koje su onemogućene da to urade zbog straha od osvete prema sebi i svojim najbližim. Proaktivna metoda daje mogućnost

borbe protiv trgovaca a da nije neophodno da žrtve podnesu prijavu o krivičnom djelu i same obezbijede dokaze. Korištenjem proaktivne metode ne namjerava se eliminirati žrtva iz istrage. Svjedočenje žrtve će uvijek biti primarni izvor kvalitetnih dokaza, ali se mora uzeti u obzir da su svjedočenja žrtava neizbježno povezana s pitanjima straha, osvete počinitelja, nesigurnosti žrtve i drugim okolnostima koje mogu umanjiti dokaznu snagu iskaza žrtve. Proaktivnu metodu možda nije uvijek moguće primijeniti u svakoj situaciji, jer proaktivne operacije mogu biti intenzivne po pitanju resursa, mogu dugo trajati i biti skupe. Ali, uzimajući u obzir veoma teške posljedice trgovine ljudima, prije svega po pitanju kršenja ljudskih prava i sloboda i strateške prijetnje koju trgovina predstavlja za društvo, troškovi se mogu uvijek argumentirano opravdati.

Dosadašnja iskustva su pokazala da je proaktivna metoda vrlo efikasna u borbi protiv trgovaca. Trgovci vide žrtve kao komercijalnu robu koja se regrutira, transportira i iskorištava radi stvaranja prihoda, jer trgovina ljudima je samo kriminalni biznis, koji se na kraju svede samo na novac. Trgovci redovno mijenjaju modus operandi, maršute, identitete i koriste razne taktike da maksimiziraju profit i izbjegnu otkrivanje. Ali postoji jedan segment ovog kriminala koji ne mogu zapostaviti ako žele da njihov posao bude profitabilan, a to je potreba da se proizvod odnosno usluga žrtve trgovine ponudi na tržištu. Kao i kod svih komercijalnih aktivnosti, koje zahtijevaju prodaju dobara, trgovina ljudima se ne može izvršiti a da se roba ne ponudi na tržištu. Da bi se roba ili usluga prodali o tome se moraju dostaviti informacije i ponude potencijalnim kupcima. Nema trgovine ljudima i nema zarade od nje ako klijenti nisu upoznati o raspoloživosti roba i usluga žrtava, a ovo se može postići samo putem reklamiranja, bez obzira da li je ono jednostavno prenošenje informacija usmenim putem na ulici ili sofisticirani način reklamiranja na internetu. Ova neophodna aktivnost je slaba tačka za sve trgovce i oni joj ne mogu pobjeći. U tom smislu, nuđenje usluga žrtve trgovine ljudima je važan momenat za započinjanje proaktivnih istražnih aktivnosti, jer je to ujedno jako važan izvor podataka i obavještenja o krivičnom djelu do kojih policijski istražitelji mogu doći samostalnim radom, bez da im se krivično djelo trgovine ljudima prethodno formalno prijavi. Ako istražitelj zna gdje početi tražiti, moći će identifikovati i locirati trgovinu ljudima i na kraju će moći locirati i trgovce.

4.2.3. Disruptivna istražna metoda

Disrupcija, odnosno ometanje kriminalne aktivnosti, ne pruža rješenje i može samo privremeno riješiti situaciju i premjestiti problem na drugu lokaciju. Da bi uspjela, disruptivna metoda treba koristiti inovativne i kreativne taktike, koje će stvoriti brojne i svakodnevne probleme, tako da trgovcima ljudima postane veoma otežano i skoro nemoguće da nastave sa svojim kriminalnim aktivnostima.

Disruptivna metoda može biti posebno odgovarajuća i upotrebljava u situacijama kada je rizik po žrtve toliko visok i neposredan da zahtijeva trenutni odgovor. Takav trenutni odgovor će naravno onemogućiti bilo kakve proaktivne istražne mjere u budućnosti, a disrupcija se poduzima i kada proaktivna metoda nije isplativa iz operativnih razloga, kao što su situacije gdje je nadzor meta nepraktičan ili gdje je nemoguće ostvariti tajni ulazak u mrežu ili kada postoji nedostatak resursa za proaktivno djelovanje. Nekada disruptivna metoda može biti i odgovor na traženje akcije od stanovnika zajednice gdje se trgovina događa ili od zainteresiranih grupa građana.

5.

PETI SAT NASTAVE

POSTUPANJE SA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Krivična djela trgovine ljudima karakterizira činjenica da kao posljedicu imaju niz teških oblika kršenja ljudskih prava žrtava, uključujući u nekim slučajevima i lišavanje života. Zato primarni fokus službi za provođenje zakona treba biti usmjeren na operativne tehnike koje najbolje mogu omogućiti njihovim službenicima spašavanje i pomoć žrtvama trgovine ljudima. Službenici za provođenje zakona imaju jasnu dužnost da reaguju što je prije moguće, kada identifikuju žrtvu trgovine ili kada žrtva pruži obavještajne podatke ili dokaze vezane za trgovinu.

Žrtve mogu biti identifikovane u raznim životnim situacijama, na razne načine i od strane raznih lica, bilo da se radi o službenicima policije, zdravstvenim radnicima, inspekcijskim organima, članovima porodice ili građanima. Nekada žrtva pobjegne od trgovaca i potraži pomoć policije. Nekada policija otkrije i identifikuje žrtvu tokom obavljanja poslova nepovezanih s trgovinom, a nekada policija spasi ili identifikuje žrtvu tokom specifične istrage protiv trgovine ljudima. Dešava se i da policija sazna za žrtvu od drugih službi ili pojedinaca.

5.1. Procjena rizika

Agencije za provođenje zakona imaju dužnost reagiranja nakon identifikovanja potencijalne žrtve trgovine ljudima, dok će radnje koje se poduzimaju ovisiti od procjene rizika, a koja mora početi čim se dobiju informacije o potencijalnoj žrtvi.

Zaštita žrtve je najosjetljivije pitanje s kojim se suočava istražitelj jer lična sigurnost čak i životi žrtve i njenih najbližih mogu biti ugroženi i mogu ovisiti od profesionalizma istražitelja. S obzirom da se rizik nikad ne može u potpunosti eliminirati u ovakvim slučajevima, treba konstantno imati na umu da je zaštita žrtve svjedoka kritičan faktor u procesu procjene rizika i ukoliko se ne može osigurati adekvatna zaštita, žrtvi se ne treba dozvoliti da saraduje.

Procjena rizika se uvijek treba provoditi u odnosu na tri kategorije žrtava: otkrivene žrtve za koje se saznalo; druge neotkrivene žrtve koje se i dalje eksploatišu; i druge potencijalne žrtve koje su možda na ivici da postanu predmeti operacija trgovine i eksploatacije.

Nivo rizika se mora procijeniti, kako u kontekstu postojećeg rizika za sigurnost žrtava i njihovih najbližih od moguće osvete osumnjičenih, tako i u kontekstu novih ili dodatnih rizika koji se mogu javiti kao rezultat reakcije osumnjičenih na pokretanje i provođenje istrage.

Ključna pitanja pri procjeni rizika su :

1. Koliki je rizik za trenutnu žrtvu?
2. Da li postoje druge neotkrivene žrtve koje treba uzeti u obzir – ako da, koji je nivo rizika za njih?
3. Da li su druge potencijalne žrtve u jasnoj opasnosti – ako da, koji je nivo rizika za njih?
4. Da li je nivo rizika za trenutne, neotkrivene ili potencijalne žrtve tako visok da je potrebna trenutna intervencija?
5. Ako ne, da li se može kontrolirati nivo rizika na siguran način dok se provodi proaktivna istraga da se spasi trenutna žrtva i bilo koja neotkrivena ili potencijalna žrtva, kao i da se procesuiraju trgovci?
6. Ili, ako proaktivna istraga nije moguća, da li se može sigurno kontrolirati nivo rizika za trenutnu i bilo koju neotkrivenu ili potencijalnu žrtvu, ako se primjenjuje disruptivna strategija protiv trgovaca?

Od odnosa i spremnosti žrtava da sarađuju zavisit će i procjena rizika, koja će biti različita za žrtve koje ne sarađuju, žrtve koje djelimično sarađuju i žrtve koje u potpunosti sarađuju. Pri procjeni rizika potrebno je u obzir uzeti sljedeća specifična pitanja:

1. Ako se žrtva otkrije u svojoj zemlji, da li je sigurno da se vrati kući i da li bi kući bila izložena riziku od napada, osvete, pritiscima da promijeni izjavu/svjedočenje i/ili bi bila ponovo predmet dalje trgovine? Ako nije sigurno, može li se ovaj rizik umanjiti – da li postoji neophodni kapacitet za podršku da bi se žrtve zaštitile?
2. Ako se žrtva otkrije u zemlji tranzita ili odredišta, da li je po nju rizično da se deportira ili vrati u zemlju porijekla? Ako nije sigurno, može li se ovaj rizik umanjiti – da li postoji neophodni kapacitet za podršku da bi se žrtve zaštitile?
3. Ako su žrtve uhapšene zbog prekršaja kao što su ilegalni ulazak i boravak u zemlji ili posredovanje u svrhu prostitucije, ili neki drugi prekršaj povezan sa statusom žrtve, da li ih treba deportirati ili krivično goniti zbog toga? Da li bi se javio rizik od trgovaca jer su uhvaćene i krivično gonjene? S druge strane, da li bi bile pod rizikom ako ne bi bile krivično gonjene, jer bi trgovci posumnjali da je rezultat nepostojanja sudskog procesa ili deportacije njihova saradnja s policijom?
4. Da li postoje socijalni, kulturni ili vjerski faktori zbog kojih bi repatrijacija bila rizična, npr. da li se žrtva vraća porodici koja ju je prodala? Da li vjera žrtve znači da je pod rizikom ako je vraćena kući kao žrtva trgovine koja je bila prisiljena na prostituciju? Da li će biti socijalno isključena u svojoj sredini zbog trgovine?

Procjenu rizika treba izvršiti što je prije moguće kada se otkrije žrtva ili po dobijanju obavještajnih podataka ili dokaza od žrtve ili treće strane, a rizici se trebaju kontinuirano procjenjivati. Kontinuirana procjena je vrlo važna jer se poslije inicijalne procjene, faktori rizika moraju revidirati u svakom stadiju istrage, a posebno neposredno prije bilo koje operacije hapšenja ili kada će se žrtvina saradnja otkriti odbrani trgovca.

5.2. Žrtve koje ne saraduju

Bez obzira na to da li saraduju s policijom i bez obzira na rezultate procjene rizika, žrtve imaju pravo na trenutnu zaštitu koja obuhvata fizičku sigurnost, ljekarsku i psihološku pomoć. Takva pomoć se treba pružiti uvijek i nikada ne treba zavisiti od dogovora o saradnji s policijom.

Nakon pružene zaštite i ljekarske i psihološke pomoći u postupanju sa žrtvama koje ne saraduju, vrlo brzo će se pojaviti dilema da li pokretati krivični postupak, da li rješavati odgovarajući status žrtve ili, ako je u pitanju strana žrtva, da li žrtvu treba repatriirati.

Kada je ipak krajnji ishod postupka žrtvin povratak, postoje dalje mjere koje se trebaju uzeti u obzir za pomoć žrtvama, iako su odbile da pomognu istražitelju. One ostaju ranjive žrtve zločina i zaslužuju pomoć. Da bi se umanjio ovaj rizik, u saradnji s vladinim ili nevladinim agencijama u zemlji porijekla nastoje se napraviti aranžmani da se žrtva sačeka i da joj se pomogne prilikom dolaska kući. Ovakav postupak ipak zavisi od toga da li se žrtva slaže s tim. Stoga, s žrtvom se uvijek treba konsultirati i treba se tražiti njena dozvola i pisana potvrda.

Prije organiziranja povratka strane žrtve, vrši se procjena rizika za povratak, koja treba dati odgovore na pitanja: da li je ova opcija sigurna za žrtvu; da li je organizacija, koja će pružiti pomoć i podršku žrtvi nakon dolaska u zemlju porijekla, sigurna i pouzdana i da li ima odgovarajući kapacitet za podršku žrtvi; i slično.

5.3. Žrtve koje ograničeno saraduju

Svi faktori rizika, koji su prisutni kod žrtve koja ne saraduje, prisutni su i kod žrtve koja ograničeno saraduje. Dodatno se treba procijeniti koliko obavještajni podaci, koje je dala žrtva, mogu ugroziti trgovce, da li su podaci koje je dala poznati samo toj žrtvi ili se mogu otkriti na drugi način ili putem drugih izvora. Ako se obavještajni podaci mogu saznati samo od te specifične žrtve, i ako se odluči početi istraživati, potrebno je procijeniti koji su rizici za žrtvu i da li se mogu kontrolirati. Potrebno je uzeti u obzir da li žrtve imaju ranjive voljene osobe koje bi bile pod rizikom ako se počne istraživati, gdje su, da li se rizik može kontrolirati i da li postoji kapacitet za njihovu zaštitu. Dodatni rizik je prisutan ako obavještajni podaci, koji su dobijeni, ne mogu doći ni od jednog drugog izvora i zbog toga bi trgovci sigurno otkrili da žrtva saraduje čim bi istražitelji počeli djelovati, koristeći te podatke. Iz svih činjenica i obavještajnih podataka koje pruži žrtva i drugi izvori, na kraju je potrebno procijeniti da li je nivo rizika, koji predstavljaju trgovci, toliko velik da se žrtvama ne treba dozvoliti da saraduju na bilo koji način, jer su prisutni rizici toliko ozbiljni da se ne mogu kontrolirati.

Procjena rizika se vrši u odnosu na postojeće mehanizme zaštite i njihove kapacitete, te se stoga mora oslanjati na odredbe zakona o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom, kao i Zakona o programu zaštite svjedoka.

Ako procjena rizika ukaže da je rizik visok i da se ne može kontrolirati i ako se ne može u potpunosti prikriti identitet žrtve i njena uloga, može biti neophodno da se ne poduzima akcija koja bi ugrozila žrtvu.

Ako žrtva saraduje tako što pruža obavještajne podatke ali ne dokaze, istražitelj će zabilježiti sve obavještajne podatke, procijeniti ih i proslijediti. Pritom treba imati na umu da će ovakva žrtva biti vremenski ograničeno na raspolaganju. Žrtva koja ograničeno saraduje bit će ubrzo vraćena u svoju sredinu ili repatriirana u svoju zemlju, gdje možda više neće biti dostupna za razgovore ili će takve razgovore izbjegavati.

5.4. Žrtve koje saraduju

Pri procjeni rizika za žrtve, koje su spremne da daju pisane izjave i da svjedoče pored faktora rizika koji se uzimaju u obzir kod žrtava koje ne saraduju i žrtava koje ograničeno saraduju, potrebno je uzeti u obzir i sljedeće: u slučajevima gdje je faktor rizika veliki, da li su dokazi i svjedočenje žrtve neophodni, mogu li se dobiti iz drugih izvora, te da li će krivični postupak biti nemoguć bez njih.

Kao dio procjene rizika u slučaju žrtve koja saraduje, gdje je cilj sudski proces, potrebno je uzeti u obzir: koji su motivi iza žrtvine saradnje, da li će žrtva biti kredibilan svjedok, da li se dokazi mogu kolaborirati, da li je žrtva dovoljno jaka da prođe kroz sudski proces. Ako odgovor na bilo koje od ovih pitanja dovodi u pitanje uspješnost sudskog procesa, treba veoma pažljivo procijeniti da li žrtvi treba omogućiti da ikako saraduje.

Rezultati procjene rizika mogu sugerirati različite odluke. Ako je potreba za saradnjom žrtve jača od faktora rizika i ako se faktori rizika mogu kontrolirati, onda se može odobriti nastavak saradnje. Ukoliko su faktori rizika veći od važnosti ovog dokaza za ishod sudskog postupka, u tom slučaju treba odbiti saradnju i iskoristiti obavještajne podatke koje pruža incijalna izjava.

5.5. Žrtva kao svjedok

Uspjeh reaktivne istrage, zasnovane na saradnji sa žrtvom, uveliko ovisi od tretmana žrtve koja je uklonjena iz trenutne opasnosti i koja se složila dati izjavu i svjedočiti pred sudom. Stoga je vrlo važno da se takva žrtva tretira u skladu s tri osnovna principa: tretirati žrtvu sa osjećajem i profesionalno s punim poštovanjem njenih ljudskih prava; stvoriti optimalne uvjete u okviru kojih žrtva može pružiti svoje dokaze i svjedočiti na način koji minimizira neizbježnu traumu koju proces donosi; pridržavati se ovih principa ne samo kao humanitarne i profesionalne dužnosti, nego i zato što će takav odnos maksimizirati potencijal žrtve da svjedoči i tako doprinese osudi trgovaca, koji su krivi za njenu patnju.

Osnova za humani i profesionalni tretman žrtve je pružanje pomoći i podrške koja mora uključiti: hitne medicinske, psihološke i sigurnosne potrebe žrtve; hitni forenzički medicinski pregled s žrtvinom dozvolom, ako navodi uključuju seksualno i/ili druge vrste fizičkog napada; hitno reguliranje boravišnog statusa, ukoliko je žrtva stranac; stalno obavještavanje žrtve o pitanjima sigurnosti i zaštite te uzimanje u obzir njenih strahova i zabrinutosti; zadovoljavanje osnovnih životnih potreba kao što su smještaj, ishrana, higijenske potrebe, finansijska podrška i pravno savjetovanje.

Vrlo je izvjesno da će žrtva trgovine biti teško traumatizirana seksualnim, fizičkim i psihološkim zlostavljanjem u nekom dužem vremenskom periodu. Zbog toga je prvenstveno treba uputiti na pregled i procjenu od strane stručnog medicinskog osoblja i psihologa. Žrtvi treba biti dozvoljeno da odabere spol doktora i ovaj izbor treba nastojati ispoštovati kada god je moguće. Takav pregled će zahtijevati pismeno odobrenje žrtve ili njenog staratelja. Povrede i tragovi zlostavljanja na žrtvi se trebaju dokumentovati i fotografirati. Procjena fizičkih ozljeda će biti relativno jasna u poređenju sa psihološkim povredama, koje žrtva vjerovatno ima. Profesionalno i vješto savjetovanje će najvjerovatnije biti potrebno duži vremenski period.

Nakon što bude spašena od trgovaca ljudima, žrtvi će trebati osigurati osnovne životne potrebe na koje istražitelj mora obratiti pažnju. Trebat će joj siguran smještaj i sve što on podrazumijeva, reguliranje boravišnog statusa ukoliko je žrtva stranac i finansijska podrška. Od žrtve se ne može očekivati da se skoncentrira na saradnju s policijom dok joj ne budu zadovoljene ove osnovne potrebe. Pružanje ove vrste asistencije spada u nadležnost drugih tijela, koja su izvan policijskih tijela, a koja su nadležna za pružanje ove vrste asistencije žrtvama.

Dosadašnje iskustvo u Bosni i Hercegovini i mnogim drugim zemljama je pokazalo da su nevladine organizacije u najboljem položaju da odgovore na ove potrebe i da bi istražitelj trebao uspostaviti kontakt s njima što prije. Ministarstvo sigurnosti je uspostavilo mrežu s nevladinim organizacijama koje smještaju i pružaju pomoć stranim žrtvama, dok je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice uspostavilo mrežu nevladinih organizacija koje upravljaju sigurnim kućama u kojima se pruža pomoć i zaštita državljanima Bosne i Hercegovine. Stoga se u kontaktima s ova dva Ministarstva može iznaći odgovarajuće rješenje i odabrati adekvatna sigurna kuća, koja će najviše odgovarati prije svega potrebama žrtve, a zatim i potrebama vođenja dalje istrage o trgovcima koji su eksploatirali žrtvu. Između nadležnih ministarstava i nevladinih organizacija koje upravljaju sigurnim kućama za žrtve trgovine ljudima su zaključeni protokoli o saradnji, koji regulišu sva pitanja funkcioniranja, upućivanja i podrške žrtvama trgovine.

5.5.1. Prava žrtava

U odnosu na procedure i prava žrtava pogledati Module 7 i 8 Priručnika. Kao i svaka druga žrtva kriminala i žrtva trgovine ljudima ima pravo na potpunu tajnost. Stoga će se žrtva upitati, prije uključivanja u bilo koji oblik pomoći, da li pristaje na to, a posebno kada se upućuje u partnersku organizaciju koja pruža podršku žrtvama. Od žrtve će se zatražiti pismena saglasnost o tome. Dužnost istražitelja je da inicira kontakt s organizacijom koja će prihvatiti žrtvu i osigurati siguran privremeni smještaj, dobivanje pomoći i odgovarajuće podrške. Smještanje treba izvršiti u što kraćem roku nakon spašavanja žrtve, kako bi se žrtva odmorila i uz pomoć osoblja sigurne kuće oporavila i pripremila za saradnju sa istražiteljima. Treba omogućiti žrtvi vremenski period da sagleda svoju situaciju. Onda ona može procijeniti sva pitanja kao što su status boravka i rizici za sigurnost, koji će biti vezani za njenu saradnju. O cijelom procesu saradnje žrtva i istražitelj trebaju otvoreno i iskreno razgovarati, na neutralnom terenu u prisustvu neovisnog savjetnika, koji može savjetovati i pomoći žrtvi. Žrtvi treba biti omogućeno da dobije pravni savjet od neovisnog savjetnika prije donošenja potpuno razmotrene odluke.

Međutim, u vremenu dok se žrtva oporavlja i razmišlja šta odlučiti, istražiteljima se može desiti problem i vremenski tjesnac s postupanjem u istrazi, pogotovo ako su osumnjičeni uhapšeni i pritvoreni prije nego žrtva donese odluku. Radi se o tzv. "periodu refleksije", unutar kojeg se sa žrtvom intenzivno radi sa ciljem da ona sama donese odluku o tome je li žrtva trgovine ljudima, hoće li i u kojem obliku učestvovati u krivičnom postupku i koju vrstu prava i asistencije očekuje u tom smislu. Nastojanje istražitelja da osigura dokaze može rezultirati u uskraćivanju prava žrtvi da donese odluku o procesu, jer bi hapšenje otkrilo trgovcima da ona saraduje s policijom. Ovo kao posljedicu može imati nastojanje trgovaca da pronađu žrtvu i spriječe je da saraduje s policijom, kao i da joj se osvete. Strah od takvih situacija je ključni element koji žrtva procjenjuje prilikom donošenja svoje odluke.

Isto tako, ako se odloži akcija dok žrtva ne donese odluku, osumnjičeni trgovci mogu pobjeći, uništiti ili sakriti dokaze, što za krajnji rezultat ima onemogućavanje efikasne istrage. Ne postoje jasna pravila koja mogu olakšati donošenje pravilne odluke za istražitelja i uvijek je pitanje pronalaska balansa između dva prioriteta, koji se u svakom slučaju moraju posebno sagledati.

5.5.2. Forenzički ljekarski pregled

U najvećem broju slučajeva, seksualno ili fizičko zlostavljanje žrtava trgovine ljudima bit će vezano za događaje koji su se desili izvjesno vrijeme prije nego što je žrtva spašena i stoga je potrebno zahtijevati hitnu ljekarsko-forenzičku akciju. Ali, to se ne smije zanemariti, isto kao ni činjenica da je neizvjesno kada će žrtva početi otvoreno pričati svoju priču istražitelju. Ako okolnosti dozvole, period refleksije treba početi prije nego istražitelj uzme dokaze od žrtve, ukoliko ne postoji potreba za hitne ljekarsko-forenzičke preglede. Te preglede potrebno je obaviti ako je žrtva od početka izjavila da je bila seksualno i/ili fizički napadnuta.

Stoga je najsvrsishodnije i najkorisnije obaviti forenzički ljekarski pregled što je prije moguće, naravno uz poštovanje procedure prema Zakonu o krivičnom postupku i uz pismeno dati pristanak žrtve. Cilj ovakvog postupanja je da se utvrdi postojanje i vrsta tjelesnih ozljeda i da se odredi njihova medicinsko-pravna kvalifikacija, zatim da se uoče i pravno-tehnički fiksiraju i osiguraju tragovi i vidljive povrede, da se pronađu tragovi koji ukazuju na seksualnu eksploataciju, ukoliko su prisutni i ako se mogu očekivati, te da se izvrši opća medicinska evalaucija oštećene osobe radi eventualnog nastavka medicinskog tretmana.

5.5.3. Status žrtve stranca

Kada je žrtva stranac jedno od njenih prava jeste da joj se reguliše status u zemlji u kojoj je bila eksploatirana. Veoma je važno riješiti ova pitanja da bi se izbjeglo njeno kompromitiranje od strane odbrane trgovaca pred sudom, pod izgovorom da je žrtva pristala svjedočiti da bi izbjegla krivično gonjenje i/ili da osigura dozvolu da boravi u zemlji.

Stoga je neophodno stupiti odmah u kontakt s nadležnim tužilaštvom i Službom za poslove sa strancima, da bi se sagledale obje teme na etički i transparentan način, tako da donesena odluka može podnijeti upite na suđenju. Krivično zakonodavstvo i Zakon o boravku i kretanju stranaca i azilu Bosne i Hercegovine sadrže odredbe koje omogućavaju da se žrtva trgovine ljudima oslobodi od krivičnog gonjenja za krivična djela koja je počinila u statusu i okolnostima trgovine ljudima, te dodjeljivanje privremene boravišne dozvole na humanitarnoj osnovi za žrtve trgovine ljudima.

5.6. Podrška žrtvi

5.6.1. Sklonište

Prakse pružanja privremenog skloništa su raznovrsne. Vjerovatno najbolje rješenje su sigurne kuće, kojima upravljaju nevladine organizacije koje su se specijalizirale u podršci žrtvama trgovine. Osoblje takvog skloništa je obično potpuno svjesno pitanja sigurnosti i iskusno je u postupanju s visoko rizičnim slučajevima. U svakom slučaju, i dalje će biti istražiteljeva odgovornost da procijeni da li organizacija, o kojoj je riječ, ima kapacitet da zadovolji žrtvine sigurnosne potrebe i da odluči u koje će sklonište smjestiti žrtvu.

Nakon smještanja žrtve, istražitelj u saradnji sa osobljem skloništa treba dogovoriti sve detalje pružanja podrške žrtvi. Isto tako, treba biti u stalnom kontaktu sa osobom koja će ispred skloništa biti određena da vodi slučaj.

U nekim posebnim slučajevima dodatne podržavajuće mjere mogu biti dodijeljene žrtvi, poput davanja mobilnog telefona žrtvi i ličnog alarma za paniku, u kombinaciji s hitnim kontakt brojevima. Važno je da se i žrtva upozna s važnošću njene uloge i s odgovornošću po sopstvenu sigurnost. Žrtvi treba dati jasna uputstva: da izbjegava područja gdje se osumnjičeni i njihovi saradnici mogu okupljati; da ne odaje adresu ili kontakt brojeve skloništa nikome prije nego što se posavjetuje sa istražiteljem i osobljem skloništa; bude vrlo oprezna u komunikaciji sa svojom porodicom ili prijateljima, ako ta komunikacija može dovesti do otkrivanja njene trenutne lokacije.

5.6.2. Komunikacija s porodicom

Pitanje komunikacije s porodicom je posebno osjetljivo pitanje. Prirodno je da žrtva želi razgovarati sa svojim voljenim, ali to isto može dovesti u pitanje njenu sigurnost. Ne smije se zanemariti mogućnost da ti kontakti budu pod nadzorom trgovca ljudima, kako bi saznali gdje je žrtva. Isto tako postoji rizik za sigurnost njene porodice, koja može biti ugrožena takvim kontaktima. U svakom slučaju, imajući u vidu važnosti podrške i osjećanja koje žrtva može imati od strane porodice, treba omogućiti takve kontakte uz poduzimanje svih mjera predostrožnosti sigurnosne prirode. U tom pravcu može se uspostaviti saradnja s policijskim agencijama u području gdje živi žrtvina porodica ili saradnja između nevladinih organizacija. U svakom slučaju, prije donošenja bilo kakve odluke i njene realizacije, žrtvina poimanja i

želje se trebaju imati u vidu i uzeti u razmatranje.

5.6.3. Tekuće socijalne potrebe; smještaj, financijska podrška i savjetovanje

Nevladine organizacije ovlaštene od strane nadležnih ministarstava su te koje su imaju najbolji kapacitet da zadovolje socijalne potrebe žrtava. Policija nema odgovarajuće obučeno osoblje, ni vremena, a ni ostalih resursa da obezbijedi nivo i kvalitet podrške koja treba žrtvama trgovine. Tokom pružanja podrške žrtvi, u nevladinim organizacijama se nastoje pružiti sve potrebne mjere u okviru skloništa, bez izlaganja žrtve riziku od čestih i nepotrebnih izlazaka iz skloništa. To uključuje specijalizirana savjetovanja, pravne savjete, pomoć pri statusu boravka i finansijsku pomoć, a u nekim slučajevima se održavaju i školovanja i prekvalifikovanja svake od žrtava, kako bi se poboljšali njeni izgledi za uspješnom rehabilitacijom u društvo.

5.6.4. Podrška u toku suđenja

Veoma važan oblik podrške žrtvama jeste nastojanje da se pomogne žrtvi da prođe kroz proces suđenja sa što manje prouzrokovanih trauma. Mogućnosti koje su na raspolaganju za ovakvu podršku su ograničene Zakonima o zaštiti ugoženih svjedoka i svjedoka po prijetnjom. Istražitelj mora obrazložiti žrtvi na samom početku kakve su mogućnosti i s čim se sve može susretati pri svjedočenju. Ključ problema je u ranoj i uskoj suradnji s tužiteljem.

5.6.5. Podrška nakon sudskog procesa

Nakon okončanja sudskog procesa, žrtva trgovine koja je svjedočila protiv svojih trgovaca i dalje ostaje pod povećanim sigurnosnim rizikom, koji je možda čak i viši nego prije suđenja. Odgovornost istražitelja za sigurnost i dobrobit žrtve se ne završava sa zaključenjem sudskog procesa, a proces procjene rizika se mora nastaviti.

5.6.6. Repatrijacija – vraćanje kući

Nakon što se okonča potreba smještaja žrtve u skloništu, žrtva će se sama vratiti ili biti vraćena svojoj kući ili u svoju zemlju porijekla ukoliko je u pitanju stranac. Ukoliko žrtva želi da se vrati svojoj kući ona ima osnovno ljudsko pravo da isto i učini, čak i u slučajevima gdje je nivo rizika velik. Žrtva se mora u potpunosti upoznati s rizicima i ako je i dalje odlučna da se vrati kući, tad se ne bi trebala sprečavati. U takvim okolnostima, istražitelj mora iznaći načine podrške i zaštite, koji mogu postojati u njenoj sredini kako bi joj pomogli. U svakoj situaciji kada se žrtva vraća kući ili u svoju zemlju, potrebno je izvršiti procjenu rizika i mogućnosti smještaja žrtve. Procjenu rade policijske agencije koje vode slučaj zajedno s policijskim agencijama nadležnim na području u koje se žrtva vraća, te sa centrima za socijalni rad i nevladinim organizacijama koje su uključene u podršku žrtvi. U slučaju da je žrtva stranac i da se vraća u svoju zemlju porijekla u čitav postupak procjene rizika i povratka uključuje se i Služba za poslove sa strancima i nadležne policijske službe iz zemlje porijekla, koje se kontaktiraju putem redovnih kanala međunarodne policijske saradnje.

5.6.7. Informiranje žrtve nakon procesa

Kontakt i pružanje prikladnih mjera sigurnosti i podrške žrtvi od strane policijske agencije i organizacije, koja je pružala pomoć žrtvi, trebali bi biti nastavljeni i nakon okončanja sudskog procesa. Istražitelj treba informirati žrtvu nakon što se slučaj okonča, tako da ona ima jasnu sliku provedene istrage i suđenja. Kontakte i informiranje je neophodno održavati barem do isteka svih rokova za žalbu na sudsku odluku, mada čak i tada postoji mogućnost ponovnog pozivanja žrtve na svjedočenje.

GLOSARIJ KORIŠTENIH POJMOVA

Diskriminacija je svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na osobe ili grupe, kao i na članove njihove porodice, ili osobe u vezi s njima, na otvoren ili prikriven način, a koja se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnom ili etničkom porijeklu i pripadnosti, jeziku, vjerskom ili političkom ubjeđenju, spolu, seksualnoj orijentaciji, imovinskom stanju, rođenju, zdravstvenom stanju, bračnom stanju i drugim ličnim svojstvima. Diskriminacija predstavlja aktivno djelovanje i ponašanje na temelju predrasuda ili namjernog osporavanja prava nekoj društvenoj grupi i/ili pripadnicima/cama tih grupa. Kriteriji osporavanja mogu se temeljiti na spolu/rodu, spolnoj orijentaciji, rasi, vjeroispovijesti, etnicitetu, dobi i sl. Diskriminirajuće djelovanje ide u prilog pojedinca/grupe, a usmjereno je na štetu drugog pojedinca/grupe, čime se ističe njegov/njihov manje vrijedan položaj u društvu. Norme i pravila na temelju kojih se isključuju te druge, najčešće manjinske grupe, ugrađene su u društvenu strukturu i socijalizacijski se reproduciraju putem obrazovnog sistema, kulture, medija, a katkad i političkog sistema.

Dječiji rad se odnosi na rad osoba ispod 18 godina starosti.²⁰ Nije svaki rad djeteta štetan i ne podrazumijeva nužno eksploataciju. Ne može se govoriti o radnoj eksploataciji djeteta kada dijete pomaže roditeljima u obavljanju osnovnih kućnih obaveza i svoj džeparac zarađuje od roditelja ili radom u kućnom biznisu, kada se rad obavlja u djetetovo slobodno vrijeme, kada je posao primjeren njegovom psihofizičkom razvoju i kada posao ne utječe na socijalno-emocionalni razvoj djeteta. Blagovremeno uključivanje djece u obavljanje određenih poslova predstavlja važan podsticaj za njihov socio-emocionalni razvoj, učeći ih socijalnim vještinama, koje će iskustveno koristiti u budućem životu.

Eksploatacija predstavlja iskorištavanje drugih ljudi putem prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prinudnog rada ili pružanja usluga, ropstva ili postupaka sličnim ropstvu, služenja pod prinudom ili uklanjanja organa.

Krijumčarenje predstavlja nedozvoljeno prevođenje ili omogućavanje prevođenja jednog ili više migranata ili drugih lica preko državne granice ili sačinjavanje, nabavljanje ili posjedovanje lažne putne ili lične isprave u namjeri pribavljanja neke koristi za sebe ili drugog. Krijumčarenje predstavlja i vrbovanje, prevoženje, sakrivanje, pružanje zaštite ili na drugi način omogućavanje boravka krijumčarenih lica u Bosni i Hercegovini.

Maloljetna osoba/dijete je osoba koja nije navršila 18 godina života.

²⁰ Konvencija o pravima djeteteta, Zakon o ratifikaciji UN Konvencije o pravima djeteta, Službeni list RBiH, broj 2/92 i 13/94

Migracija (latinski migratio, migrare – lutanje, kretanje, seljenje) podrazumijeva pristanak osobe da ode iz svoje zemlje porijekla i useli se u dugu zemlju. Migracija je dobrovoljna i ne podrazumijeva prevaru, prisilu, eksploataciju i nasilje. Migracija podrazumijeva fizičko kretanje kroz prostor između dvije destinacije; pritom je važna udaljenost, vrijeme ili trajnost boravka u drugoj zemlji, stanovanje tj. prebivanje, aktivnosti i njihove posljedice.

Nadležne institucije predstavljaju svi državni, entitetski, kantonalni i općinski organi u Bosni i Hercegovini, koje imaju zakonom propisane nadležnosti da koordiniraju ili provode aktivnosti na prevenciji i suzbijanju trgovine ljudima, odnosno nadležne su za pružanje pomoći i zaštite. Ti organi i institucije su: Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije, Ministarstvo sigurnosti, Državna agencija za istrage i zaštitu, Granična policija, Služba za poslove sa strancima, Tužilaštvo i Sud Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost spolova, Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo vanjskih poslova, te entitetske, kantonalne i općinske institucije i organizacije, kao i nadležna odjeljenja Brčko Distrikta za unutrašnje poslove, socijalnu, porodičnu i zdravstvenu zaštitu, nauku i obrazovanje, raseljena lica i izbjeglice, gender centri, sudovi i tužilaštva.

Ovlaštene organizacije označavaju registrirana udruženja ili fondacije (nevladine organizacije) s kapacitetom za zaštitu i pružanje pomoći žrtvama i svjedocima žrtvama. To su organizacije koje su zaključile protokol o saradnji u aktivnostima vezanim za borbu protiv trgovine ljudima s nadležnim institucijama.

Pitanje jednakosti žena i muškaraca obuhvata pravo na jednakost i jednake mogućnosti, kao i pravo na razliku te priznanje prava i subjektivno znanje o tome, a tiče se samoreprezentacije, samopoštovanja i mnogostrukih identifikovanja pojedinaca/ki kao ljudskih bića.

Prava žrtava trgovine ljudima su: adekvatan i siguran smještaj; zdravstvena zaštita; informiranje o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njezinih prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije; pravna pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava; informacije o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine; informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije; i različiti vidovi treninga i edukacija u zavisnosti od finansijskih mogućnosti.

Prisilni dječiji rad etiološki podrazumijeva prisilu ili prijetnju nekim oblikom kazne, rad na koji to dijete nije samovoljno pristalo. Treba naglasiti da kod pojedinih oblika iskorištavanja djece postojanje dobrovoljnog pristanka ne sprečava utvrđivanje počinjenog krivičnog djela nad djetetom, zbog čega se pored termina "prisilni dječiji rad" više koristi termin „radna eksploatacija djece“.

Prostitucija predstavlja praksu dobrovoljnog upuštanja u seksualne aktivnosti, obično sa osobama koje nisu supružnici ili prijatelji, radi direktne isplate u novcu ili drugim vrijednostima. Prostitucija može biti dobrovoljna ako je u pitanju individualni izbor isključivo punoljetne osobe, pod uvjetom da to nije organizirana aktivnost u kojoj sudjeluje više osoba (npr. podvođač i osoba koja se prostitura ili više njih).

Rehabilitacija predstavlja mjere poduzete radi oporavka i uključivanja rehabilitovane osobe u svakodnevne životne tokove.

Reintegracija se može shvatiti kao naknadno obnavljanje ili dopunjavanje nečega što je pojedincu ili nekoj društvenoj grupi bilo bitno ili im je nedostajalo, a što je imalo presudan utjecaj na nastanak

neželjene pojave, u ovom slučaju trgovine žrtvom. Reintegracija predstavlja sveobuhvatan proces koji je usmjeren na otklanjanje uzroka trgovine ljudima. Izazivanje promjena u ličnosti pojedinca, njegovoj porodici i lokalnoj zajednici je glavni preduvjet uspješne reintegracije. Ukoliko su promjene samo na jednom nivou, npr. ličnom, a ne prate ih istovremeno promjene i na ostalim nivoima, izvjesnije je da će žrtva ponovo biti u opasnosti, nego da će se u potpunosti reintegrirati. U ovome i jeste najznačajnija razlika između resocijalizacije i reintegracije. Dok resocijalizacija insistira na odgovarajućim promjenama na nivou pojedinca, reintegracija podrazumijeva neophodnost promjena na svim nivoima. Reintegracija uključuje procese rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije.

Repatrijacija podrazumijeva proces povratka stranca žrtve trgovine ljudima u zemlju porijekla.

Resocijalizacija predstavlja povratak žrtve u društvenu zajednicu i njenu osposobljenost da živi društveno usklađenim životom, kao i da normalno i uspješno obavlja društvene djelatnosti. Ovdje se pretpostavlja ili da proces socijalizacije pojedinca nije uspješno okončan tokom razvoja i sazrijevanja ličnosti ili da je kod osoba, koje su bile uspješno socijalizirane, došlo do ispoljavanja neadaptiranog ponašanja usljed različitih nepovoljnih faktora. Zbog toga postoji potreba za njihovom naknadnom resocijalizacijom.

Samoidentifikovanje podrazumijeva situaciju u kojoj punoljetna osoba pojašnjava oblike eksploatacije, kojima je bila izložena tokom određenog vremenskog perioda, a na osnovu kojih će nadležni službenik ili ovlašteno lice procijeniti da li se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima.

Seksualno nasilje je prevladavajući oblik spolno uvjetovanog nasilja i pokriva brojne vrste seksualnog zlostavljanja, među kojima su: spolno uznemiravanje, prisilne seksualne radnje, silovanje, incest, seksualno ropstvo, prostitucija, nasilna djela protiv seksualnog integriteta žena, prisilna trudnoća, negiranje prava na korištenje kontracepcije i drugi oblici neželjenog seksualnog ponašanja. Svjetska zdravstvena organizacija definira seksualno nasilje kao bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Karakterizira ga upotreba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba. Uz to, u taj tip nasilja valja uključiti i različite oblike ritualnih praksi, uključujući silovanje u ratu, genitalno sakaćenje žena ili kazne za rodnu transgresiju.

Specijalni tretman djeteta podrazumijeva obezbjeđivanje smještaja na sigurno mjesto, poštovanje mišljenja djeteta, pravo na povjerljivost i diskreciju, pravo na informaciju, efikasno vođenje postupka odnosno procjenu pojedinačnog slučaja, te pronalaženje i primjenu trajnog rješenja.

Spol/rod predstavlja biološke karakteristike koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce. U društvu se nauka spol definiše kao društvena i zakonska klasifikacija bioloških karakteristika koje osobe dijele na samo dvije kategorije, na muški i ženski spol.

Spolna diskriminacija predstavlja svako isključivanje, ograničavanje ili nejednak tretman temeljen na spolu. Uključuje sve oblike ponašanja ili predrasuda koji su usmjereni na osporavanje prava na temelju spola. Pojam se najčešće odnosi na diskriminaciju ženskog spola.

Stereotip predstavlja generalizirane stavove o nekoj drugoj, ali i vlastitoj skupini. Najčešće obuhvataju fizičke i psihičke karakteristike za koje se pretpostavlja da određuju prije svega nekog/nekog pojedinca/ku, a zatim cijelu grupu kojoj taj pojedinac/ka pripada. Najčešće su pozitivni stereotipi stavovi o našoj grupi,

a negativni se odnose na stavove o drugim grupama, iako je moguća i obrnuta situacija.

Svjedok je lice bez čijeg svjedočenja nema izgleda da se u krivičnom postupku istraže i utvrde činjenice ili utvrdi boravište osumnjičenog lica, ili bez čijeg svjedočenja bi to bilo znatno otežano.

Trgovina ljudima označava upotrebu sile ili prijetnje upotrebe sile ili druge oblike prinude, otmice, prevare ili obmane, zloupotrebe vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanja ili primanja isplata ili drugih koristi kako bi se privolilo lice koje ima kontrolu nad drugim licem da: vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja prostitucijom drugog lica ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog iskorištavanja. Izraz trgovina ljudima, isto tako, obuhvata sljedeće pojmove krivičnih djela, koja su predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine: zasnivanje ropuskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu i međunarodno vrbovanje radi prostitucije. Također, obuhvata krivična djela trgovine ljudima koja su predviđena krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine radi vršenja prostitucije, iskorištavanje djece u svrhu pornografije, proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije, navođenje na prostituciju i upoznavanje djeteta sa pornografijom.

Vrbovanje/regrutiranje u domenu trgovine ljudima obuhvata razne oblike prevare, obmane, laži i/ili iskrivljavanje činjenica u svrhu uvjeravanja osobe – žene, djeteta i/ili muškarca – da pristane na ponuđene, odnosno lažno predstavljene uvjete života i/ili rada u matičnoj zemlji ili inostranstvu. Vrbovanje može vršiti nepoznata osoba, ali se u praksi najčešće radi o poznaniku, prijatelju, partneru i/ili članu porodice. Također, vrbovanje se može vršiti posredstvom agencije za zapošljavanje i/ili sklapanje brakova, kao i putem oglasa za posao koji se mogu naći u novinama.

Žrtva je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije trgovine ljudima.

Literatura:

1. Andrić, V., Čudina-Obradović, M. (1994) Osnove opće i razvojne psihologije, Školska knjiga, Zagreb
2. Bojanić, N. & Modly, D. (2012) DJECA KAO IZVORI INFORMACIJA O KRIMINALNOM DOGAĐAJU, Kriminalističke teme, Sarajevo.
3. Britton, R. & Maljević, A. (2010) Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata – smjernice za međunarodnu saradnju, UNODC.
4. Charnysh, V., Lloyd, P., Simmons, B., (2014), Frames and consensus formation in international relations: The case of trafficking in persons , European Journal of International Relations.
5. Di Nicola A (2009) Prostitution and Human Trafficking: Focus on Clients. New York, NY: Springer.
6. European Commission, The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012–2016, Brussels, 2012
7. Federal agents arrest Twitter pimp for sex trafficking of child. (2012, April 13). The smoking gun. Retrieved from <http://www.thesmokinggun.com/buster/twitter-pimp-arrested-758490>
8. Gallagher A (2001) Human rights and the new UN Protocols on Trafficking and Migrant Smuggling: A preliminary analysis. Human Rights Quarterly 23(4): 975–1004.
9. Gallagher, A., Holmes, P., (2008), Developing an Effective Criminal Justice Response to Human Trafficking: Lessons From the Front Line, International Criminal Justice Review, vol. 18, 3: pp. 318-343.
10. http://www.zemljadjece.org/index.php?option=com_content&view=article&id=195&Itemid=129&lang=sr
11. ILO, Global Estimate of Forced Labour (Geneva, 2012)
12. John, T. & Maguire, M. (2007) Criminal Intelligence and the National Intelligence Model. (u: Handbook of Criminal Investigation, ur. Newburn, T. et. al.). Devon: Willan Publishing, str. 199-226

13. Krivični zakon RS „Službeni glasnik RS” br. 22/03
14. Krivični zakona FBiH „Službene novine FBiH”, br. 36/03
15. Latonero, M., Musto, J., Body, Z., Boyle, E., Bissell, A., Kim, J., & Gibson, K. (2012). The rise of mobile and the Downloaded from by guest on August 15, 2014 SAGE Open diffusion of technology-facilitated trafficking. USC Annenberg Center on Communication Leadership and Policy, University of Southern California. Retrieved from https://technologyandtrafficking.usc.edu/files/2012/11/HumanTrafficking2012_Augt12.pdf
16. Nieuwenhuys C and Pécoud A (2007) Human trafficking, information campaigns, and strategies of migration control. *American Behavioral Scientist* 50(12): 1674–1695
17. non-punishment provision with regard to victims of trafficking”
18. Obradović, V. (2004), Trgovina ženama u Bosni i Hercegovini Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka Univerzitet u Sarajevu, Centar za naučno-istraživački rad, Sarajevo
19. Okech, D., Morreau, W., Benson, K. (2012), Human trafficking: Improving victim identification and service provision, *International Social Work*, vol. 55, 4: pp. 488-503.
20. Organization for Security and Co-operation in Europe, Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings, Vienna, 2003
21. Organization for Security and Co-operation in Europe, Adeendum to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings – One Decate Later, Vienna, 2003
22. OSCE (2013) Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the
23. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Preporuka 1325 (1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u zemljama članicama Vijeća Evrope, Strassbourg, 1997
24. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Preporuka 1450 (2000) o nasilju nad ženama u Evropi, Strassbourg, 2000
25. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Preporuka 1523 (2001) o ropstvu u domaćinstvu, Strassbourg, 2001
26. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Preporuka 1526 (2001) o kampanji protiv trgovine maloljetnicama da bi se zaustavila istočno Evropska ruta: primjer Moldove, Strassbourg, 2001
27. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Preporuka 1545 (2002) o kampanji protiv trgovine ženama, Strassbourg,2002
28. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Preporuka 1610 (2003) o migracijama povezanim sa trgovinom ženama i prostitucijom, Strassbourg, 2003
29. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Preporuka 1663 (2004) o ropstvu u domaćinstvima: sluganstvu, dadiljstvu i naručenim/ugovorenim mladama za zaključenje braka, Strassbourg,2004
30. Peer Concordian, *Journal of European security and Defense Issues, Crime, Coruption and National Security*, Volume 3, Issue 1. The George C. Marshal European Center for Security Studies in Garmish-Partenkirchen, Germany. www.marshallcenter.org

31. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 66/07)
32. Ratcliffe, J. (2000) *Intelligence Led Policing*. Devon: Willan Publishing;
33. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10
34. Tilley, N. (2009) *Crime Prevention*. Devon: Willan Publishing;
35. United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons*, Vienna, 2012
36. United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons*, Vienna, 2014
37. United Nations Office on Drugs and Crime, *Strategy on Human Trafficking and Migrant Smuggling*, Vienna, 2012
38. Ustav Bosne i Hercegovine
39. Vijeće Evrope, Preporuka broj R (2000) 11 Komiteta Ministara zemljama članicama o akciji protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, Strassbourg, 2000
40. Vijeće Evrope, Preporuka Rec (2002) 5 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti žena od nasilja, Strassbourg, 2002
41. Vijeće Evrope, Preporuka broj Rec (2001) 16 Komiteta Ministara zemljama članicama o zaštiti djece protiv seksualne eksploatacije, Strassbourg, 2001
42. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, *Strategija i Akcioni plan suprostavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za period 2013-2015*, Sarajevo, 2013
43. Wooditch, A. (2012), *Human Trafficking Law and Social Structures*, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 56, 5: pp. 673-690.
44. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovina; Službeni glasnik Brčko Distrikta Broj 9/13
45. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske; Službeni glasnik Republike Srpske Broj 67/13
46. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu („Službeni glasnik BiH“, br.36/08)
47. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH „Službene novine FBiH“ br.36/03
48. Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS „Službeni glasnik RS“ br. 48/03

